

Alman Oryantalist Georg Friedrich Daumer'in (1800-1875) Hz. Peygamber Hakkındaki Görüşleri ve Manzum Hadis Tercümesi

Öz: Edebiyat, felsefe ve teoloji alanlarında birçok eserin yazarı olan Alman oryantalist Georg Friedrich Daumer'in en önemli eserlerinden birisi, Mahomed und sein Werk (Muhammed ve Eseri)'dir. Yazar bu çalışmasında Doğu din, kültür ve medeniyetine dair manzum ve mensur olarak geniş bilgi vermektedir. Söz konusu eserin büyük bir kısmı ise Batı'da ilk defa yazılan manzum hadis tercümelerinden ibarettir. Ayrıca Daumer, bu eserinde İslâm ve Hz. Peygamber hakkında takdir ve hayranlık ifade eden değerlendirmelerde bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızın amacı yazarı ve eserini tanıtmak, onun Hz. Peygamber ve İslâm hakkındaki görüşlerini tespit etmek, ayrıca söz konusu eserden seçtiğimiz bazı Almanca manzum hadis tercümelerini, Türkçeleri ile birlikte zikretmektir. Zira 19. yüzyılda Batı dillerine yapılmış az sayıda hadis tercümesi bulunmaktadır. Bununla birlikte Daumer'in eseri Mahomed und sein Werk çok sayıda hadisin manzum olarak Almanca'ya tercümesini ihtiva etmekte, ayrıca İslâm ve Hz. Peygamber'den hayranlıkla bahsetmektedir. Bu iki hususun hadis ilmi açısından önem taşıdığını, ayrıca bir oryantalist tarafından Hz. Peygamber'in ve İslâm'ın hadislerle ve edebî bir dille anlatılmasının, günümüzde yaygın olan İslâmofobi karşısında kayda değer bir itiraz mahiyetinde olduğunu düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Georg Friedrich Daumer, Oryantalizm, Manzum Hadis Tercümesi, Hz. Muhammed.

Sabri

ÇAP* 

German Orientalist Georg Friedrich Daumer's (1800-1875) Views on the Prophet Muhammad and His Translation of Some Hadiths in Verse Form

Abstract: One of the most important works of German orientalist Georg Friedrich Daumer, the author of many books in the fields of literature, philosophy, and theology is Mahomed und sein Werk (Muhammad and his Work). In this study, the author presents information in verse and prose about the Eastern religions, cultures, and civilizations. A large part of the book consists of hadith translations in verse form carried out for the first time in the West. Besides, in his work, Daumer makes evaluations about Islam and the Prophet, expressing his appreciation and admiration. So, our paper aims to introduce the author and his study, and to determine his views on the Prophet and Islam, and to mention a number of hadith translations selected from the aforementioned work together with their Turkish translations. Because there were few hadith translations made into Western languages in the 19th century. However, Daumer's book Mahomed und sein Werk contains many hadiths were translated into German in verse form, and mentions Islam and The Prophet with admiration. We think that these two issues are important for the science of hadith, and to mentioning of the Prophet Muhammad and Islam using hadiths and a literary form by an orientalist is a significant objection against Islamophobia which is widespread today.

Keywords: Hadith, Georg Friedrich Daumer, Orientalism, Hadith Translation in Verse Form, The Prophet Muhammed.

* Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı. E-Posta: sabricap@hotmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1999-2893>.

Giriş

İslâm'ın temel kaynakları olan Kur'an ve hadisler, Müslüman olan Fârisiler ve Türkler için tercüme edilmeye çalışılmış ve oldukça erken dönemlerden itibaren bazı hadisler manzum olarak Türkçe kaynaklarda yer almıştır. Manzum hadis tercümelerinin ilk örneklerine, Türk-İslâm edebiyatının ilk eserlerinden olan Yusuf Has Hâcib'in (ö. 462/1070) *Kutadgu Bilig* isimli eserinde ve Edib Ahmed Yükneki'nin (ö. 12. yüzyıl) *Atebetü'l-Hakâyık*'ında rastlanmaktadır.¹ Ancak, manzum hadis tercümesi denilince genellikle akla kırk hadis tercümeleri gelmektedir ve bu alanda İranlı şair Abdurrahman Câmî'nin (ö. 898/1492) Farsça *Tercüme-i Erbaîn Hadis* isimli manzum eseri, Türkçe manzum hadis tercümeleri için örnek olmuştur.² Manzum kırk hadis türünün en yoğun görüldüğü zaman ise 16. yüzyıldır.³

Daha çok "kırk hadis" tercümesi olarak bilirse de manzum olarak yetmiş, yüz, beş yüz ve bin hadis tercümeleri de yapılmıştır.⁴ Türkçe'de yapılan 90 civarındaki⁵ manzum hadis tercüme ve derlemelerinin büyük bir kısmının manzum Kırk Hadis olduğu söylenebilir.⁶ Yine yüz hadisle ilgili de çok sayıda manzum eser mevcut olduğu gibi⁷ farklı sayılar esas alınmak suretiyle Hz. Ali'nin de çok sayıda sözü manzum olarak tercüme edilmiştir.⁸

¹ Ali Çelik, "Manzum Hadis Tercümeleri ve Sosyo-Kültürel Değerlerimiz", *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed, Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar), I-II* (Ankara: DİB Yayınları, 2011), 331.

² Çelik, "Manzum Hadis Tercümeleri", 331-332. Çelik devamla bazı manzum hadis tercümelerine örnekler zikretmiştir.

³ bk. İdris Söylemez, "İsmail Adındaki Bir Yazarın Manzum Kırk Hadis Risalesi", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 5/2 (2019), 319. Manzum Kırk Hadisler hakkında geniş bilgi için bk. İdris Söylemez, *Türk-İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler (İnceleme-Metin)* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017); Mustafa Yüceer, *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı* (Ankara: TDV Yayınları, 2021), 67-300.

⁴ Alim Yıldız, "Klasik Edebiyatımızda Manzum Hadis Tercümeleri ve Necip Fazıl'ın 101 Hadis Tercümesi", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu, Kahramanmaraş, 6-8 Mayıs 2004* (Kahramanmaraş: 2005), 1/221; Yüceer, *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı*, 67-383.

⁵ Yıldız, "Klasik Edebiyatımızda Manzum Hadis Tercümeleri", 1/221.

⁶ Yıldız, "Klasik Edebiyatımızda Manzum Hadis Tercümeleri", 1/222-234.

⁷ Türkçe manzum Yüz Hadis örnekleri için bk. Nihat Öztoprak, *Klasik Türk Edebiyatında Manzum Yüz Hadisler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993).

⁸ Örnek olarak bk. Adem Ceyhan, "Harîmî'nin Hz. Ali'den Kırk Vecize Tercümesi", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (2003), 45-58; Adem Ceyhan - Muhammet Özdemir, "Hz. Ali'ye Ait Yüz Sözü'nün Manzum Bir Tercümesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 10 (2013), 229-274.

Batı dillerinde ise hadislerin manzum tercümesi bir tarafa mensur çevirileri bile oldukça geç dönemlerde görülmektedir. Fakat erken dönemlerde Hz. Peygamber'i ve İslâm'ı karalama maksatlı manzum eserlerin varlığı görülmektedir. Bu tür literatürün mensur eserlere göre İslâm düşmanlığını desteklemede daha etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunların başında 11. yüzyılda yaşamış olan Embrico von Mainz (Embrico of Mainz) gelmektedir. Onun 1142 satırdan oluşan manzum eseri *Vita Mahumeti* (Muhammed'in Hayatı), erken dönemde Hz. Peygamber'i tahkir maksadıyla yazılmış bir kitaptır.⁹ Yine ölüm tarihi kesin olarak bilinmeyen ve 12. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Benedikt bir rahip olan Walter of Compiègne (Walter von Compiègne, Gautier de Compiègne), İslâm ve Hz. Peygamber hakkında yazdığı *Otia de Mahomete* (Muhammed'in Sıradanlığı) adlı eserini manzum olarak kaleme almıştır. 1137 yılından sonra yazıldığı tahmin edilen eser, 1090 beyitten ibarettir ve Hz. Peygamber'in epilepsi hastası olduğu iddiası başta olmak üzere kurgulanmış gerçek dışı bilgilerle Hz. Peygamber'i tanıtmaktadır.¹⁰ Avrupa'da Hz. Peygamber'i tahkir ve karalama maksatlı yazılan ve İslâm karşıtlığının kuvvetlenmesinde oldukça etkili olan eserlerin başında ise Voltaire'in (ö. 1778) 1741'de yazdığı *Le Fanatisme ou Mahomet le prophète* (Fanatizm veya Peygamber Muhammed'in Bağnazlığı) adlı tiyatro eseri olmak üzere çoğu 18. yüzyılda yazılmış olan piyesler gelmektedir. Avrupa'da olumsuz Hz. Peygamber tasavvurunun ve İslâmfobinin en etkili silahı bu manzum eserler olmuştur.¹¹

Diğer taraftan Batı'da Resûlullah hakkında yazılan birçok aleyhte esere rağmen sayıları az da olsa önemli bazı şahıslar tarafından manzum veya mensur onu objektif bir şekilde tanıtmayı hedefleyen hatta bazen bir

⁹ Edeltraud Klueing, "Quis Fuerit Machometus? Mohammed im lateinischen Mittelalter (11.-13. Jahrhundert)", *Archiv für Kulturgeschichte* 90/2 (2008), 293-294; Embrico von Mainz ve Walter of Compiègne'nin iki manzum eseri hakkında geniş bilgi için ayrıca bk. Christine Ratkowsch, "Das Grab des Propheten: Die Mohammed-Dichtungen des Embricho von Mainz und Walter von Compiègne", *Wiener Studien* 106 (1993), 223-256.

¹⁰ Geniş bilgi için bk. Stephan Hotz, *Mohammed und seine Lehre in der Darstellung abendländischer Autoren vom späten 11. bis zur Mitte des 12. Jahrhunderts: Aspekte, Quellen und Tendenzen in Kontinuität und Wandel* (Frankfurt am Main: Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2002), 51-60. Walter'in mezkûr eseri Almanca'ya tercüme edilerek yayımlanmıştır. bk. R. B. C. Huygens, "Otia de Machomete: Gedicht von Walter von Compiègne", *Sacris Erudiri A Journal of Late Antique and Medieval Christianity*, 8 (1956), 287-328. Hans Prutz, söz konusu eser hakkında "Über des Gautier von Compiègne 'Otia de Machomete': Ein Beitrag zur Geschichte der Mohammedfabeln im Mittelalter und zur Kulturgeschichte der Kreuzzüge" (*Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Klasse*, 1903, 65-115) adlı bir çalışma yapmıştır.

¹¹ Avrupa'da Hz. Peygamber hakkında yazılmış olan bazı tiyatro eserleri için bk. Leopold Leixner, *Mohammed in der deutschen Dichtung* (Graz: Graz Üniversitesi, Doktora Tezi, 1932), 16-193.

müslüman gibi Hz. Peygamber’i hayranlıkla tanıtan oryantalist eserler de bulunmaktadır. Bunlardan sadece manzum olanların birkaçına burada kısaca işaret etmekle yetinilecektir. Bunlardan birisi büyük edebiyatçı Johann Wolfgang von Goethe’ye (ö. 1832) aittir. O, *West–Östliche Diwan* (Doğu-Batı Divanı)’ında İslâm, Kur’an, Hz. Peygamber, Hz. Hatice, Hz. Fatıma ve diğer bazı Müslüman şahıslar hakkında olumlu duygu ve düşüncelerini şiir olarak ifade etmiştir. Bilhassa 1773’te yazdığı “Mahomets Gesang (Muhammed’in Şarkısı)”ı Hz. Peygamber’i metheden önemli şiirlerden biridir.¹² Goethe’nin Resûlullah hakkındaki en takdîrîkâr ifadesi ise onun hakkında Müslümanlar gibi “yaratılmışların en üstünü/âlemlerin efendisi/eşref-i mahlûkât Muhammed” (Oberhaupt der Geschöpfe-Muhammed) ifadesini kullanmasıdır.¹³

Avusturyalı meşhur şarkiyatçı Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall (ö. 1856) ise aynı zamanda başta Goethe olmak üzere birçok Avrupalı oryantalisti müspet olarak etkilemiş ve kendisi de İslâm ve Hz. Peygamber hakkında takdîrîkâr manzum ve mensur birçok eser yazmıştır.¹⁴ Hadislerin ilk defa bir Batı diline en geniş şekilde tercümesini de ona borçluyuz. Hammer-Purgstall, ilki 1809’da yazdığı ve *Sahîh-i Buhârî*’den 700 hadisin tercümesinin bulunduğu *Auszüge aus der Sunna oder der mündlichen Überlieferung Mohammeds* (Sünnet’ten veya Muhammed’in (s.a.v.) Sözlü Rivayetlerinden Seçmeler) başta olmak üzere birçok eserinde toplam 2600 kadar hadisi Almanca’ya tercüme etmiştir.¹⁵ Kısmî bir manzum Kur’an tercümesi de yazmış olan Hammer’in, konum açısından en önemli eserleri ise Batı’da Hz. Peygamber aleyhine yazılan drama/piyeslere reddiye mahiyetinde kaleme aldığı *Mohammed oder die Eroberung von Mekka* (Muhammed veya Mekke’nin Fethi) adlı manzum eseri¹⁶ ile Arapça olarak yazdığı ve manzum olarak da Almanca’ya çevirdiği, adeta bir evrâd kitabı gibi olan ve içinde dua özelliğinde çok sayıda âyet ve hadisi de tercüme ettiği *Zeitwarte des Gebetes in Sieben Tageszeiten- Mikâtü’s-salât fî seb’ati evkât* (Yedi Dua Vakti) adlı manzum eseridir.¹⁷

¹² Goethe’nin mezkûr şiiri hakkında bk. Âlim Kahraman, “Goethe’nin ‘Mahomets Gesang’ Şiiri: Türkçe Çevirileri Üzerine”, *Diyanet İlmî Dergi* Özel Sayı (2000), 575-588.

¹³ Saeed Sharafat Khan - Fahd Mohammed Taleb, “Western Image of Muhammad (pbuh) as a Prophet”, *Trames Journal of the Humanities and Social Sciences* 24/1 (2020), 81.

¹⁴ Hammer-Purgstall’ın İslâm’a dair eserleri hakkında bk. Sabri Çap, *Goldziher Öncesi Oryantalizm ve Hadis* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2020), 364-374.

¹⁵ Hammer-Purgstall’ın hadis ile ilgili eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Çap, *Goldziher Öncesi Oryantalizm ve Hadis*, 364-384.

¹⁶ Çap, *Goldziher Öncesi Oryantalizm ve Hadis*, 364, 375; Hammer-Purgstall, *Mohammed oder die Eroberung von Mekka* (Berlin: Schlesingerschen Buch- und Musikhandlung, 1823).

¹⁷ bk. Çap, *Goldziher Öncesi Oryantalizm ve Hadis*, 375.

Avrupa'da mensur veya manzum, eserlerinde Hz. Peygamber'den objektif olarak bahseden başka birçok yazar mevcuttur.¹⁸ Ancak, tespit edebildiğimiz kadariyle Avrupa'da en geniş bir şekilde manzum hadis tercümesini Alman oryantalist Georg Friedrich Daumer (1800-1875) yapmıştır. O, Hz. Peygamber'i takdir eden ve gerçek mahiyetiyle tanıtmayı hedefleyen ve bunu öncelikle onun hadislerini manzum olarak Almanca'ya tercüme etmekle yapmaya çalışan bir şarkiyatçıdır. Daumer, Hz. Peygamber'i takdirkâr ifadelerle tanıtan diğer bazı oryantalistlerin sözlerine de yer vermiştir. Bu çalışmada 19. yüzyılın ortalarında Hz. Peygamber'e karşı hayranlık ifadeleri taşıyan bir kitap yazmış olan Daumer'i ve eserlerini kısaca tanıtmaya çalışacağız. Müteakiben yüzden fazla hadisi manzum olarak Almanca'ya tercüme ettiği Mahomed und sein Werk (Muhammed ve Eseri) adlı en önemli eserinden hareketle onun Hz. Peygamber ve İslâm hakkındaki bazı düşünceleri tespit edilecektir. Devamla onun mezkûr eserindeki Almanca manzum hadis tercümelerinden bir kısmı Türkçeye çevrilecektir.

1. Georg Friedrich Daumer'in Hayatı ve Eserleri

Daumer, 5 Mart 1800'de Almanya'nın güneyinde bulunan Nürnberg'te doğmuş, Erlangen'de eğitimine başlamış ve bu arada Alman filolog, teolog ve dilbilimci Johann Arnold Kanne (ö. 1824) gibi oryantalistlerden ders almıştır. 1823-1826 yılları arasında ise Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in (ö. 1831) müdürü olduğu Nürnberg Agidiengymnasium'da eğitimini sürdürmüştür. Okul müdürü olan Hegel, öğrencilerinin din eğitimine özel önem veriyordu. Katolik öğrenciler, her gün; Protestan öğrenciler ise her Pazar günü okulun kilisesinde âyine katılmak zorundaydılar. Tüm sınıflarda din ve felsefe derslerini Hegel bizzat kendisi veriyordu.¹⁹ Daumer'in dinî kimliğinin oluşmasında anne-babasının ve öğretmenin etkisinde kaldığı, onun ilk şiir ve makalelerinde Kitab-ı Mukaddes'in izlerinin olduğu, ancak kilisede anlatılan Hıristiyanlıktan tatmin olmadığı belirtilmektedir.²⁰

Alman yazar, önce Nürnberg'te teoloji okumaya başlamışsa da daha sonra bu bölümü bırakarak filolojiye geçiş yapmıştır. 1840 yılında ise Almanya'da ilk Hayvan Koruma Derneği'ni kurmuştur. 1847 senesi, onun hayatında önemli bir zaman dilimidir. Zira bu yılda Hıristiyanlık karşıtı olan *Die Geheimnisse des christlichen Althertums* (Antik Hıristiyanlığın Esrarı) adlı eserini yayımlamıştır.

¹⁸ Bu hususta geniş bilgi için bk. Özcan Hıdır, *Batr'da Hz. Muhammed İmaji* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2019), 98-109; Khan - Fahd Mohammed Taleb, "Western Image of Muhammad as a Prophet", 80.

¹⁹ Michael Birkenbihl, *Georg Friedrich Daumer: Beiträge zur Geschichte seines Lebens und seiner westöstlichen Dichtungen* (München: y.y., 1902), 6.

²⁰ Birkenbihl, *Georg Friedrich Daumer*, 7.

1850 yılında ise *Die Religion des neuen Weltalters* (Yeni Dünyanın Dini) adlı çalışmasını neşretmiştir. 1850'li yıllar, Daumer'in lirik şiirle ilgilenmeye başladığı, İslâm'a ve kısa bir süre Yahudiliğe yakınlık duyduğu zamanlar olmuştur. O, 1858'de Mainz'de Katolik kilisesine geçiş yapmış ve bundan sonra Katolik kilisesi hakkında *Meine Conversion Ein Stück Seelen- und Zeitgeschichte* (1859) ve *Aus der Mansarde Streitschriften, Kritiken, Studien und Gedichte* (1860-1862) gibi eserler yazmıştır. Latince öğretmeni olarak göreve başlayan Daumer, 1826'da gözünden ciddi bir rahatsızlık yaşamış ve bu durum onun okuma-yazmasını imkânsız hale getirince 1832'de malulen emekli olmak zorunda kalmıştır.²¹ Erken yaşlarda iç dünyasında ciddi gelgitler yaşayan Daumer, dinî tatminsizlik içinde kalmış, hatta bu sebeple açlık orucuyla hayatına son vermek istemiştir. Daha sonra ise teolojiden nefret etmeye başlamıştır. Bu arada kendisine yeni bir hayat anlayışı oluşturma düşüncesiyle felsefe ve daha sonra da müzikle meşgul olmak istemiştir.²² Din felsefesi ve lirik şiir alanında uzman olan ve Hıristiyanlık hakkında tenkitleri bulunan Daumer, 14 Aralık 1875'te Würzburg'ta ölmüştür.²³

Daumer'in İslâm'ı kabul ettiğine dair bir ifadesini göremedik. Ancak onun Kur'an, İslâm, Hz. Peygamber ve bazı İslâm büyükleri hakkındaki sözleri, tercüme ettiği âyet ve hadislerin konuları ve metinlere yüklediği anlamlar, onun İslâm'a ve Hz. Peygamber'e hayranlığını açıkça ifade etme cesaretini gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kıskançlığından dolayı İslâm'ı kabul etmeden ölen şair Ümeyye b. Ebû's-Salt'ın (ö. 8/630) şiirlerini dinledikten sonra Resûlullah'ın Ümeyye hakkında "Neredeyse şiiriyle Müslüman olmuş"²⁴ demesi gibi, inancı hakkında herhangi bir şey söyleyemeyeceğimiz Daumer, söz konusu eserinde adeta "Müslüman" olmuştur. Onun Hz. Peygamber'e ve İslâm'a karşı hayranlık duygusunu hayatının bir döneminde mi yoksa tamamında mı taşıdığı hususunda ise bir şey söylemek mümkün değildir.

Öte taraftan, Daumer'in, İslâm'ın yeni çağda bir geçiş dinini temsil ettiği ve Hz. Peygamber'in Hıristiyanlıktaki Hz. Mûsâ gibi bir konumda bulunduğu düşün-

²¹ Birkenbihl, *Georg Friedrich Daumer, 18-19*. bk. Thomas Bauer, "Abraham ist mein Väterchen Eine Auswahl aus den 'Dichtungen des Morgenlandes' von Georg Friedrich Daumer", *Kinder Abrahams Religiöser Austausch im lebendigen Kontext*, ed. Thomas Bauer - Thorsten Gerald Schneiders (Münster: LIT Verlag, 2005), 104-106.

²² Birkenbihl, *Georg Friedrich Daumer, 10-11*.

²³ Georg Friedeich Daumer'in hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Birkenbihl, *Georg Friedrich Daumer*; Karlhans Kluncker, *Georg Friedrich Daumer: Leben und Werk 1800-1875* (Bonn: Bouvier Verlag, 1984); Bauer, "Eine Auswahl aus den Dichtungen des Morgenlandes", 105-106.

²⁴ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâburî Müslim, *el-Câmî'u's-sahîh*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), "Şiir", 1.

cesinde olduğundan söz edilmektedir.²⁵ Onun, devrindeki filozof ve ruhban sınıfı ile felsefî ve dinî tartışmalara da girdiği görülmektedir. Daumer'in düşünceleri ve eserleri hakkında bazı tezler hazırlanmıştır.²⁶

2. Georg Friedrich Daumer'in Eserleri

Daha çok felsefe, teoloji, edebiyat ve dinler tarihi ile ilgilenmiş olan Daumer'in eserlerinin çoğunluğunun felsefe ve dinler tarihi ile ilgili olduğu söylenebilir. Onun edebiyat, felsefe ve teoloji hakkındaki eserlerinden kısaca söz ederek *Mahomed und sein Werk* adlı eserini genişçe tanıtmaya çalışacağız.

2.1. Daumer'in Edebiyatla İlgili Eserleri

Batı'da Georg Friedrich Daumer, Friedrich Rückert (ö. 1866) ve August von Platen'le (ö. 1835) birlikte Arapça ve Farsça şiirde bir nazım şekli olan gazel hakkında en önemli şairlerden biri kabul edilmektedir.²⁷ Doğu-İslâm edebiyatına dair Daumer'in üç önemli manzum eseri mevcuttur. Bunlar başta Hâfız-ı Şîrâzî'den (ö. 792/1390) yaptığı Farsça tercüme olmak üzere, *Hafis: Eine Sammlung persischer Gedichte nebst poetischen Zugaben aus verschiedenen Völkern und Ländern* (Hâfız: Farklı Halklardan ve Ülkelerden Farsça Şiir ve Manzum Eklerden İbaret bir Koleksiyon)²⁸, *Hafis: Neue Sammlung* (Hâfız: Yeni Koleksiyon)²⁹ ve aşağıda genişçe tanıtacağımız *Mahomed und sein Werk Eine Sammlung orientalischer Gedichte* adlı eserdir.³⁰ Daumer manzum diğer bazı eserlerinde de Doğu-İslâm kültürü hakkında bilgilere yer vermiştir.³¹ Onun tercümelerinin oldukça serbest olduğuna dair tenkitler söz konusudur.³²

²⁵ Bauer, "Eine Auswahl aus den Dichtungen des Morgenlandes", 99.

²⁶ Michael Birkenbihl, *Georg Friedrich Daumer Beiträge zur Geschichte seines Lebens und seiner westöstlichen Dichtungen* (München: 1902); Hans Effelberger, *Georg Friedrich Daumer und die westöstliche Dichtung* (Marburg: 1923), Agnes Kühne, *Der Religionsphilosoph Georg Friedrich Daumer, Wege und Wirkungen seiner Entwicklung* (Berlin: 1936) ve Wilhelm Eckmann, *Georg Friedrich Daumer und die Gestalt seiner Madonna* (München: 1954).

²⁷ Bauer, "Eine Auswahl aus den Dichtungen des Morgenlandes", 103.

²⁸ Hamburg: Hoffmann & Campe, 1846, 1856.

²⁹ Nürnberg: 1852.

³⁰ Bauer, "Eine Auswahl aus den Dichtungen des Morgenlandes", 104.

³¹ bk. Georg Friedrich Daumer, *Polydora: Ein Weltpoetisches Liederbuch* (Frankfurt am Main: 1855), 2/280-296. O burada Hz. Peygamber ve halifelerin bazı sözlerine yer vermiştir.

³² bk. Bauer, "Eine Auswahl aus den Dichtungen des Morgenlandes", 98.

Daumer'in sayılanlardan başka *Bettina: Gedichte aus Goethes Briefwechsel mit einem Kinde* (Bettina: Goethe'nin bir Çocukla Yazışmasından Şiirler) (1837), *Frauenbilder und Huldigungen* (Kadın Portreleri ve Sadâkat) (1853), *Marianische Legenden und Gedichte* (Meryem Efsaneleri ve Şiirleri) (1859), *Schöne Seelen: Ein Legenden- und Novellensträußchen* (Güzel Ruhlar: Efsanelerden ve Kısa Hikâyelerden bir Küçük Demet) (1862) gibi edebiyatla ilgili birçok eseri daha bulunmaktadır. Onun ayrıca müstear isimlerle yazdığı eserleri de vardır.

2.2. Felsefe ve Teoloji Hakkındaki Eserleri

Daumer'in felsefe, din felsefesi, teoloji ve dinler tarihi hakkında da birçok eseri bulunmaktadır. Henüz lise yıllarında önemli bazı teolog ve filozoflardan ders aldığından yukarıda bahsedilmişti. İnanç ve dünya görüşü hususunda sürekli değişiklikler ve tereddütler yaşamış olan Daumer'in bu ruh halini eserlerinde de görmek mümkündür. *Urgeschichte des Menschengesistes* (İnsan Ruhunun Kaynağı) (Berlin: 1827), *Ist die Cholera Morbus ein Strafgericht Gottes?* (Kolera Hastalığı Tanrı'nın Cezası mı?) (1832), *Philosophie, Religion und Alterthum* (Felsefe, Din ve Antik Çağ) (1833), *Polemische Blätter betreffend Christenthum, Bibलगlauben und Theologie* (Hıristiyanlık, İncil İnanıcı ve Teoloji Üzerine Tartışmalı Makaleler) (1834), *Die Stimme der Wahrheit in den religiösen und confessionellen Kämpfen der Gegenwart* (Günümüzün Dinî ve Mezhepsel Mücadelelerinde Hakikatin Sesi) (1845), *Die Geheimnisse des christlichen Alterthums* (Antik Hıristiyanlığın Esrarı) (1847), *Meine Conversion* (Benim Din Değiştirmem) (1859), *Aphorismen über Tod und Unsterblichkeit* (Ölüm ve Ölümsüzlük Hakkında Aforizmalar) (1865) onun felsefe ve teoloji hakkındaki eserlerinden bazılarıdır.³³

Almanya'da ilk hayvan hakları derneğini kurduğu belirtilen Daumer, *Über Thierquälerei und Thiermißhandlungen* (Hayvanlara İşkence ve Kötü Davranma Üzerine) (1840) adıyla bir de eser yazmıştır. Onun böyle bir teşebbüste bulunmasında İslâm'da hayvan haklarından etkilendiğini söylemek mümkündür. Zira o, bu hususta birçok hadisi manzum şiir biçiminde tercüme ettiği gibi aşağıda ele alacağımız eserinin *Doğu-Batı* bölümünde İslâm'da hayvanların haklarına ve korunmalarına dair geniş bilgi vermektedir.³⁴

³³ Daumer'in eserleri hakkında geniş bilgi için bk. Bauer, "Abraham ist mein Väterchen: Eine Auswahl aus den Dichtungen des Morgenlandes", 104-106.

³⁴ Georg Friedrich Daumer, *Mahomed und sein Werk: eine Sammlung orientalischer Gedichte* (Hamburg: Hoffmann und Campe, 1848), 282-288.

2.3. Daumer'in Mahomed und Sein Werk Adlı Eseri ve Muhtevası

Bir oryantalist olarak Daumer, daha çok İslâm'a değil, İslâmî edebiyat üzerine yoğunlaşmış gözükmektedir. Onun Kur'an, hadis ve Hz. Peygamber'in hayatına edebî açıdan yaklaşması bu bakımdan dikkat çekicidir. Hamburg'ta 1848 yılında 371 sayfa olarak yayımlanmış olan *Mahomed und sein Werk: eine Sammlung orientalischer Gedichte* (Muhammed ve Eseri: Bir Doğu Şiir Antolojisi) adlı eserde manzum âyet ve hadis tercümelerine yer verilmiş, âyetler için "Allah buyuruyor", hadisler için ise "Muhammed (s.a.v.) buyuruyor" gibi ifadeler kullanılmıştır.³⁵ Başta bazı sahâbe olmak üzere İslâm büyüklerinin sözlerine de yer verilmiş olan eserde Goethe ve Hammer-Purgstall gibi Batılı bazı şahısların Hz. Peygamber'e hayranlıklarını bildiren sözleri de yer almaktadır.³⁶ Daumer'in bu eserini Hıristiyanlığa dair yaşadığı tereddütler ve İslâm'a ilgi duyduğu zamanda yazmış olması muhtemeldir. Daumer'in bu çalışmasının bir benzerine, görebildiğimiz kadarıyla kendisinden önce rastlanmamaktadır. Onun böyle bir kitabı yazma teşebbüsünde, aynı zamanda manzum kısmî bir Kur'an meali hazırlayan ve birçok edebî eseri Almanca'ya çeviren Hammer-Purgstall'ın etkisinin olduğunu düşünmekteyiz. Zira aşağıda görüleceği üzere Daumer onun bazı eserlerine ve görüşlerine birçok yerde atıfta bulunmuştur.

Ağırlıklı olarak hadislerden ibaret olan mezkûr eser; "Giriş", "Muhammed ve Eseri", "Doğu-Batı", "Dipnotlar" ve "Son Söz" olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Kitabın bölümlerinin muhtevalarını biraz ayrıntılı olarak sunmak istiyoruz:

1. *Giriş (Präludien)* (s. 3-50): İki kısımdan oluşmaktadır. Birinci Kısım: İbrânîler (Hebräer) (s. 3-28) adını taşımakta olup burada dörder ve ikişer satırdan ibaret on dokuz adet muhtelif uzunlukta şiire yer verilmiştir. Bunlardan son ikisi aynı zamanda başlık özelliğindedir. On sekizincisi "Eski Ahit ve Diğer Yahudi Kaynaklarından İsrail Bilgelerinden Kısa Öğretiler ve Vecizeler" adını taşımakta ve kısa vecizeler manzum halde birkaç satır halinde zikredilmektedir. (s. 18-24). On dokuzuncu başlık ise "Öğüt Verici Şakalar" şeklindedir. (s. 25-28).

İkinci Kısım: "Araplar" (s. 29-50) başlığını taşımakta olup burada birbirinden farklı uzunlukta yirmi dört adet şiir nakledilmiştir. Bunların bazıları "Bir Arap kadın diyor ki" gibi herhangi bir kişinin sözüdür. Bu kısımda bazı hükümdar ve

³⁵ Makalede Hz. Peygamber için kullanılan saygı ve dua ifadeleri tarafımızdan eklenmiştir.

³⁶ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 255-334. Onun bu eserindeki şiirlerin özelliği ve değerlendirmesi hakkında ayrıca bk. Bauer, "Abraham ist mein Väterchen: Eine Auswahl aus den Dichtungen des Morgenlandes", 102-106. Thomas Bauer devamlı onun şiirlerinden bir miktarını aktarmaktadır. bk. Bauer, "Abraham ist mein Väterchen: Eine Auswahl aus den Dichtungen des Morgenlandes, 107-138.

şairlerin isimleri de zikredilmektedir.

2. *Muhammed ve Eseri (Mahomed und sein Werk)* (s. 51-244): Eserin en önemli bölümü olup aynı zamanda kitabın genel adını taşımakta ve beş alt kısımdan oluşmaktadır. Bu bölümde birinci kısımda doksan üç; ikinci kısımda yetmiş altı; üçüncü kısımda on bir; dördüncü kısımda kırk iki ve beşinci kısımda dokuz olmak üzere farklı uzunluklarda toplam 231 şiir bulunmaktadır.

Birinci Kısım: “Allah’ın Kur’an’da vahyedilmiş ve Peygamber’in öğretici sözleri ve Sünnetten/hadislerden zenginleştirilmiş anlatımlar” (s. 53-124) adını taşımakta olup kelime-i tevhid ve çok sayıda esmâ-i hüsnâ ihtiva eden bir şiirle başlamaktadır. Devamında ise bazı âyetler ve hadisler manzum olarak tercüme edilmiştir. Bu kısımda bazı âyetler “Allah, Muhammed’e (s.a.v.) (dedi ki)” ve “Allah buyuruyor ki” şeklindeki ifadelerden sonra nakledildiği gibi bazen de âyet olduğuna dair bir açıklama olmaksızın zikredilmektedir.

İkinci Kısım: “Tarihî ve mitolojik tasvirler ve hikâyeler, Muhammed ve etrafındakiler, halifeler, Osmanlı padişahları, mutasavvıf ve fakihler” (s. 125-204) başlığını taşıyıp bu kısmın ilk şiiri Hz. Peygamber’le Ebû Bekir’in mağaradaki durumunu anlatmaktadır. Birinci ve ikinci kısım ağırlıklı olarak âyet ve hadis tercümelerini ihtiva etmektedir.

Üçüncü Kısım: “Kitab-ı Mukaddes ve İslâmî rivayet ve şahıslara dayanan şiirler ve muhayyileler” (s. 205-222) başlığı altında Hz. Âdem ve Havva’nın yaratılışı, cennetten yeryüzüne indirilişi, Hz. Nuh, Hz. Mûsâ, Hz. İsâ gibi peygamberler tarihi ve İslâm tarihinden birkaç hikâye aktarılmakta olup bu kısımda toplam on bir şiir vardır.

Dördüncü Kısım: “Arapça, Farsça, Türkçe vecizeler ve tasvirler” (s. 223-238) adını taşımaktadır. “Söyleyene değil, söylenene bak”, “Ev alma, komşu al” gibi kısa beyitler ve uzun şiirlerle birlikte kırk iki şiir vardır.

Beşinci Kısım: “Düsturlar, Kelime-i şehadetler, dualar” (s. 239-244) şeklindedir. Bu kısımda ise muhtelif âyet ve hadislere dayanan Kelime-i tevhid, Âmentü ve bazı dualar, tesbih ve şükür ihtiva eden manzum ifadeler bulunmaktadır. Fâtiha ve İhlâs sûresinin manzum tercümesiyle başlayan bu kısımda dokuz şiir bulunmaktadır.

3. *Doğu-Batı (West-Östlich)* (s. 245-334): Bu bölüm, şiir (s. 247-254) ve nesir (s. 255-334) olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda yedi şiir, ikinci kısımda ise seksen yedi farklı uzunlukta nesir bulunmaktadır. Manzum olan birinci kısımda Goethe’nin “Mahomets Gesang”ı başta olmak üzere onun İslâm, Kur’an ve Hz. Peygamber hakkındaki muhtelif şiirlerine ve Hammer-Purgstall’dan bir şiire yer verilmiştir.

Nesir kısmında ise yazar, İstanbul doğumlu İsveçli Ermeni asıllı oryantalist

Ignatius Mouradgea d'Ohsson (1740-1807), Konrad Engelbert Oelsner (ö. 1828), Goethe (ö. 1832), Humboldt (ö. 1835), Hammer-Purgstall (ö. 1856), Pfarrer Dr. Kraft (ö. ?), Charles White (ö. 1861), Johann Joseph Ignaz von Döllinger (ö. 1890) gibi bazı oryantalistlerden Hz. Peygamber ve dört halife başta olmak üzere İslâm hakkında müspet aktarımlar yapmaktadır. Onun İslâm hakkındaki görüşleri bu kısımda daha yoğun vaziyettedir. Âyet ve hadis tercümelerinden sonra eserin İslâm açısından en önemli bölümünün bu kısım olduğunu söyleyebiliriz.

4. *Dipnotlar (Anmerkungen)* (s. 335-358): Burada "Giriş" bölümünün birinci ve ikinci kısımları ile "Muhammed ve Eseri" bölümünün birinci, ikinci ve üçüncü kısmı hakkında açıklamalar yapılmaktadır. Yazar bu bölümde genel olarak kitapta naklettiği bazı bilgilerin kaynaklarını da göstermiş ve ilâve açıklamalarda bulunmuştur. Daumer, burada Kur'an ve hadislerden yaptığı nakillerin yoğun bir şekilde bulunduğu ikinci kısım hakkında değerlendirme yaptığı gibi bu münasebetle Kur'an, hadis ve Sünnet'in İslâm'daki konumuna dair geniş bilgi vermektedir. Yazar, Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethettiğinde verdiği eman ve İskenderiye Kütüphanesi'nin yakıldığına dair bilginin 580 yıl sonra yaşamış iki Hıristiyan yazara dayandığı, İslâm dünyasındaki kadın haklarının, Avrupa'ya göre çok ileri seviyede olduğu gibi hususları vurgulamaktadır. Onun "Sünnet'te kadınlara kötü davranmak yasaklanmıştır"³⁷ ifadesi de bu hususta dikkat çekicidir.

5. *Son Söz (Nachwort)* (s. 359-370): Daumer, sonuç kısmında genel olarak bazı değerlendirmeler yapmaktadır. Onun dinler ve bilhassa İslâm hakkındaki bazı düşüncelerini de burada görmek mümkündür. Kendi ifadesine göre sonuç bölümü bir mukaddimeyi andırmaktadır. Daumer, Hegel'i Hıristiyanlığı dünya dinlerinin zirvesi olarak dikkate alıp İslâm'ı gözardı ettiği için eleştirmekte, insanlığın geleceğinde İslâm'ın etkinliğini dile getirmektedir.³⁸ Yazar, din felsefesine dair bir kısım görüşlerine de burada yer vermektedir. Onun bilhassa "Hıristiyanlığın cehenneme çevirdiği dünyanın yeniden cennete dönüşüp huzura kavuşacağı"na dair düşünceleri bunlar arasındadır.³⁹ O, yeni bir din tasavvur etmekte ve insanlığın ihtiyacı olan böyle bir dinin gelecekte var olacağını düşünmektedir. Daumer, ahlâkın gerekliliğini ve bunun da ancak dinle sağlanacağını ifade etmekte ve bu bağlamda Hıristiyanlığa eleştiriler yöneltmektedir.

Yazar, âyetlerin sûre ve âyet numaralarını belirtmediği gibi hadisler için de birkaç istisna dışında kaynak zikretmemektedir. Daumer, *Dipnotlar* bölümünün ikinci kısmında yer alan hayvanlara su içirme hakkındaki sekiz

³⁷ bk. Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 311.

³⁸ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 361.

³⁹ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 362-364.

numaralı hadis dolayısıyla bir köpeği sulayan Yahudi bir kadın hakkında diğer bir hadise daha işaret etmekte ve bunun için Hammer-Purgstall'ın editörlüğünü yaptığı ve birçok makale ve çevirilerinin bulunduğu *Fundgruben des Orients* (Şarkın Hazineleri), 1/278'i kaynak olarak göstermektedir.⁴⁰ Söz konusu yerde Hammer, Buhârî'nin *Sahih*'inden 700 hadisin Almanca tercümesini yayımlamıştır. Buradan hareketle Arapça bildiğine dair bir mâlûmata rastlayamadığımız Daumer'in, Hammer'in hadis tercümelerinden yararlandığını tahmin etmekteyiz. O, Hammer'in diğer bazı eserlerine de atıfta bulunmaktadır. Yine birçok İslâm kaynağını manzum ve nesir olarak Almanca'ya çevirmiş olan Rückert'in de onun kaynakları arasında yer aldığı anlaşılmaktadır.⁴¹ Aynı şekilde yukarıda nakilde bulunduğunu belirttiğimiz şahısların bazı eserleri de onun önemli kaynakları arasındadır.

3. Daumer'in İslâm ve Hz. Peygamber Hakkındaki Bazı Görüşleri

Daumer, İslâm'la ilgili bölümde naklettiği âyet ve hadislerin kaynakları hakkında değerlendirme yaparken İslâm'ın temel kaynaklarının Kur'an ve Sünnet olduğunu söylemektedir. O, Kur'an'ın İslâm'ı kabul edenlere göre Cebrael vasıtasıyla doğrudan gökten vahyedilmiş olan Allah'ın sözü olduğunu; Sünnet'in ise "Peygamber'in (s.a.v.) hayat tarzı ve davranışları, emirleri, koyduğu kurallar, konuşmaları ve sözlerinden ibaret olan rivayetlerin bir mecmuası" olduğunu belirtmektedir. Daumer, bunların her ikisinin birlikte, İslâm itikadi ve hukukunun ilk ve en önemli temelini oluşturduğunu ve kendisinin, anlatımlarında bu hususu dikkate aldığını söylemektedir.

Alman yazar ve şair Daumer, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) karakter ve hayat anlayışının ve İslâm dininin tam olarak sadece Kur'an'dan anlaşılamayacağını bilhassa vurgulamaktadır. Kendisinin belirttiğine göre, bu sebeple eserin ilk kısmına İslâm'ın temelini oluşturan Kur'an âyetleri egemendir. Sünnet'ten ise bunlara en uygun gözükler ilâve edilmiş ve ikinci kısımda hadisler yer almıştır. Rivayetlerin sahihliğine ve güvenilirliğine oldukça dikkat edilmiştir. Daumer'in ifadesiyle rivayetlerin ana direği ve teminatı, İslâm'ın en önemli ve saygın öğretmenleri olan Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ashâbı; eşleri ve dört halife, rivayetlerin karşılaştırılması ve toplanması için çaba ve gayret göstermişlerdir. Râviler, hadisler için İslâm coğrafyasında Hicaz, Suriye ve Horasan bölgelerinde dolaşmışlar ve hadisleri doğrudan âlimlerin ağzından

⁴⁰ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 347. Söz konusu dergi ve muhtevası hakkında geniş bilgi için bk. Kemal Beydilli, "Joseph von Hammer-Purgstall (1774-1856) ve Fundgruben Des Orients (Şark'ın Hazineleri) Dergisi", *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe, İsmail E. Erünsal'a Armağan*, haz. Hatice Aynur, Bilgin Aydın, Mustafa Birol Ülker (İstanbul: Ülke Yayınları, 2014), 1/129-275.

⁴¹ Daumer'in Rückert'e yaptığı bir atf için bk. Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 198.

duymak için yolculuklar yapmışlardır. Her bir hadis/rivayet nesilden nesile Peygamber'in yanında yaşamış olan ilk sahâbîye son derece dikkat ve itina gösterilerek isnad edilmiş ve rivayetlerin bu isnad zincirlerinin öğrenilmesi, teoloji eğitiminin önemli bir dalını oluşturmuştur.⁴²

Daumer'in manzum tercüme için seçtiği âyet ve hadisler onun Hz. Peygamber'e ve İslâm'a duyduğu saygıyı da göstermektedir. O, eserinde başta Resûl-i Ekrem olmak üzere Kur'an'ı ve İslâm tarihini yüceltici bir üslûp takip etmiştir. Bunda nakilde bulunduğu Goethe, Hammer-Purgstall, Oelsner gibi şahısların da etkisinin olduğu muhakkaktır. Daumer'in eserinin *Doğu-Batı* (West-Östlich) bölümünün nesir kısmına Oelsner'in "Şimdiye kadar Muhammed'le karşılaştırılabilecek hiçbir kimse yoktur" sözüyle başlamış olması, onun Hz. Peygamber'e bakışını gösteren önemli unsurlardan biridir.

Daumer, Resûlullah için daha çok Ortaçağ Avrupa'sında görebildiğimiz şekliyle "Mahomed" ifadesini kullanmaktadır. O, Resûlullah'ın isminin Mohammed ve Muhammed şeklinde de kullanıldığını, fakat Mahomed biçimindeki kullanımın şiirde daha uygun olduğu için bunu tercih ettiğini söylemektedir. O, ayrıca Resûlullah'ın benzer anlamlar taşıyan Ahmed ve Mahmud isminin de olduğuna dikkat çekmektedir.⁴³ Diğer taraftan Goethe'nin de Hz. Peygamber'e medhiye olarak yazdığı "Mahomets Gesang" da onun ismini Mahomet olarak zikretmesinin de bir etkisinden söz edilebilir. Daumer, söz konusu eserde "Allah" için bazı yerde "Gott" kelimesini kullanırken bazen "Allah" lafzını kullanmaktadır.

4. Daumer'in Almanca Manzum Hadis Tercümeleri

Alman oryantalist Daumer, söz konusu eserde çok sayıda âyet ve hadisi manzum olarak Almanca'ya çevirmiştir. O, eserinin "Muhammed ve Eseri (Mahomed und Sein Werk)" adlı bölümünün bilhassa birinci kısmında farklı konularda çok sayıda âyeti manzum olarak tercüme etmiştir. Daumer, âyetleri "Allah buyuruyor ki (Allah spricht)" diyerek ve "kul (de ki)" ifadesiyle başlayan âyetleri ise "Allah Muhammed'e (dedi ki)- (Allah zu Mahomed)" şeklinde nakletmekte, sûre ve âyet numarası gibi ilave bir bilgi vermemektedir. Bu kısımda yer alan 4. şiir infak (Bakara 2/215), 11. şiir, yetim malı yemek (Nisâ 4/10), 12. şiir faiz yasağı (Bakara 2/275), 14. şiir ise gayr-i müslimlerle yapılan anlaşmalara onlar riayet ettiği müddetçe sadık kalınması (Nahl 16/91), 22. şiir kibir (İsrâ 17/37), 26. şiir ashâb-ı kehf (Kehf 18/22), 40. şiir tesettür (Nûr 24/31), 41. şiir ise birden çok evlilik hakkındaki âyetin (Nisâ 4/3) manzum tercümesidir. Onun bu kısımlarda bilhassa kadınlar hakkında birçok âyet

⁴² Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 340-341.

⁴³ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 339.

naklettiği görülmektedir. Makalenin hacmini zorlayacağından dolayı onun manzum âyet tercümelerine ayrıntılı yer vermedik.

Daumer'in mezkûr kitabında yer verdiği manzum hadisler ise kadına iyi davranmaktan, imamın namaz kıldırırken dikkat etmesi gereken hususlara kadar çok farklı konuları içermektedir. Yazar, "Mahomet und sein Werk" adlı ikinci bölümün bilhassa birinci ve ikinci kısmında hadislere dayanan şiir ve beyitlere yer vermektedir. Bazı şiirler hadis olduğu belirtilerek "*Muhammed (s.a.v.) buyuruyor ki*" ifadesiyle başlamaktadır. Ancak âyetlerde olduğu gibi hadislerin de kaynakları belirtilmemektedir. Burada onun Almanca'ya tercüme ettiği çok sayıdaki hadislerden kırk hadisi Türkçe'siyle birlikte naklettik. Bunların bir kısmı mevkuf rivayetlerdir. Yazar tarafından şiirlere verilen numaraları da belirttik. Tercümede mümkün mertebe metne sadık kalmaya çalışarak her bir satırı müstakil olarak aktardık. Rivayetlerin bazı kaynaklarını dipnotta belirtmeye çalıştık. Hz. Peygamber için saygı ifadeleri ekledik. Tercüme ettiğimiz metinler eserin ikinci bölümünde yer almaktadır.

4.1. Mahomed und Sein Werk: Birinci Kısım

18. Şiir

Der Gläubige, wofern er sät und pflanzet	<i>Bir mü'min toprağa bir şey eker veya dikerse</i>
Und von der Frucht, die ihm die Erde trägt,	<i>Ve onun ekip diktiklerinden oluşan bir meyveyi,</i>
Ein Mensch genießt, ein Vogel frißt, es wird	<i>Bir insan veya bir kuş yerse</i>
Gerechnet und gelohnet ihm als eine	<i>O kişi bundan alır mükâfat</i>
Von ihm verübte gute, fromme That.	<i>Yaptığı bir iyilik ve salih amel olarak.⁴⁴</i>

20. Şiir

Erbarmen ist und Güte	<i>Merhamet ve iyilik</i>
In hundert Theile getheilt.	<i>Yüz parçaya bölündü.</i>
Von selbigen neun und neunzig	<i>Bunlardan doksan dokuzunu</i>
Hat Gott für sich behalten,	<i>Allah yanında korudu,</i>
Und einen nur herunter	<i>Bunlardan sadece birini dünyaya</i>
Gesendet auf die Erde;	<i>Yeryüzüne indirdi;</i>
Und dieser ist verteilt	<i>Ve bu dağıtıldı</i>
An sämmtliche Geschöpfe,	<i>Bütün mahlukâta,</i>
Die auf der Erbe sind.	<i>Yeryüzünde bulunan.</i>
Denn auch die Tiere fühlen;	<i>Bundan dolayı hayvanlar hissederler</i>
Auch ihnen eingesenket	<i>Onlara karşı eğerler memelerini</i>
Ist in die Brust ein Theilchen	<i>Bir parça merhamet dolayısıyla</i>
Der Milde, die von oben,	<i>Gökten gelen</i>
Vom Gott der Liebe stammet;	<i>Allah'tan gelen merhametle;</i>

⁴⁴ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 67. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *el-Câmi'ü's-Sahîh* (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts), "Edeb", 27; Müslim, "Müsâkat", 10.

Die Stute sieh! Wie übt sie	<i>Ata bakınız! Nasıl uyguluyor bunu</i>
So treue Mutterpflichten;	<i>Sadık annelik sorumluluğunu</i>
Wie ist sie ihrem Füllen	<i>Nasıl da yavrularına</i>
So liebend und so lind!	<i>Davraniyor yumuşak ve sevgiyle.⁴⁵</i>

21. Şiir

Du hüte dich vor Stolz!	<i>Sen! Kibirden sakın!</i>
Denn wenn davon ein Senfkorn nur in dir,	<i>Eğer sende kibirden hardal tanesi kadar varsa,</i>
Nie pflückst du eine Frucht von Edens Holz.	<i>Cennet ağacından bir meyve koparamazsın asla.⁴⁶</i>

23. Şiir

Mahomed spricht:	<i>Muhammed (s.a.v.) buyuruyor ki:</i>
Ich wende mich des Tages	<i>Ben yöneliyorum her gün</i>
Wohl über siebzigmal zu meinem Herrn	<i>Günde yetmiş defa Rabbime</i>
Und bitte, daß er mir verzeihen möge.	<i>Yalvarıyorum beni affetmesi için.⁴⁷</i>

25. Şiir

Soll ich euch melden, wer	<i>Bildireyim mi size, kimdir</i>
Gerettet in Edens Hutten? —	<i>Adn cennetinde korunan? —</i>
Es sind die Kleinen und Schwachen, aber Guten.	<i>Onlar küçüktür, zayıftır fakat salihlerdir.</i>
Soll ich euch melden, wer	<i>Yine bildireyim mi size, kimdir</i>
Gebettet in die Gluten? —	<i>Ateşte tutulan? —</i>

⁴⁵ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 68-69. Buhârî, "Edeb", 19; "Rikâk", 19; Müslim, 17; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen*, Ta'lik ve yayına hazırlayan: İzzet Ubeyd ed-Du'âsî, (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), "Daavât", 107-108.

⁴⁶ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 69. Müslim, "İmân", 147-148; Tirmizî, "Birr", 61.

⁴⁷ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 70. Buhârî, "Daavât", 3.

Die Mächtigen sind's; die Stolzen und *Güçlülerdir; gururlu ve kibirli*
Hochgemuthen. *kimselerdir.*⁴⁸

48. Şiir

Wer vorbetet *Kim imam olursa*
Gedenke wohl, *düşünsün ki,*
Daß nicht ein jeder *Yoktur herkesin*
Genug der Kraft, *Yeteri kadar gücü,*
Der Reise habe, *Yolcu olanların,*
Genug der Zeit, *Yeteri kadar zamanı,*
Lang zuzuhören; *Uzun uzun dinlemek için;*
Er kürze sich! *Öyleyse (namazı) kısa tutsun.*
Ich selber mag *Ben de bazen*
Gern lange beten; *Uzun namaz kılmak isterim;*
Allein vernehm' ich *Fakat bu esnada işitirim*
Ein kindlich Weinen, *Bir çocuk ağlamasını,*
Es geht zu Herzen, *Bu kalbe dokunur,*
Es ist mir Mahnung *Bana bir uyarı olur*
Ich spute mich. *Acele ederim (bitiririm namazı).*⁴⁹

28. Şiir

Nicht sollt ihr zanken und streiten. *Kavgâ etmeyiniz! Tartışmayınız!*
Nicht sollt ihr hassen und neiden, *Nefret etmeyiniz! Kıskanç olmayınız!*

⁴⁸ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 71. Hadis için bk. Müslim, "Cennet", 46-47; Buhârî, "Edeb", 61; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *es-Sünen*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî (b.y.: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, 1395/1975), "Zühd", 4.

⁴⁹ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 87. Buhârî, "Ezân", 65; Müslim, "Salât", 182-192; Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *es-Sünen* (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, ts.), "İmâmet", 35.

Nicht fragen und nicht jagen nach Neuigkeiten *Mahremiyeti soruşturmayınız, araştırmayınız!*
Anzüglicher Art und böse Gerüchte breiten; *Alay etmeyiniz! Gıybet etmeyiniz!*
Sollt Kinder und Diener Gottes allgemein, *Hepiniz Allah'ın çocukları ve kulları olunuz!*
Sollt Glieder einer großen Familie sein. *Büyük bir ailenin üyeleri olunuz!*⁵⁰

29. Şiir

Zwei Gläubige, die einander *Birbiriyle iki mü'min,*
Begegnen und begrüßen hold vertraulich *Karşılaşır, samimi ve nazikçe selâmlaşırsa,*
Und ineinander legen *Ve birbirine bağlarsa (tokalaşırlarsa)*
Als ächte Bruderseelen ihre Hände *gerçek kardeşlik ruhu olarak ellerini*
Und keine stillgeborgne Tücke hegen — *Birbirlerine gizli bir düşmanlık beslemezlerse—*
Sie werden ihrer Sünden unbewußt *Onlar farkında olmadan günahlarından*
Und ohne Müh' und in der schönsten Art *Kolayca ve en güzel bir tarzda*
Erlediget; denn selbige, sie fallen *Arınmış olurlar; Çünkü, günahlar düşer*
In dem Moment von ihnen *O anda onlardan*
Wie vom Gezweige dürre Blätter ab. *Dallardan kuru yaprakların düştüğü gibi.*⁵¹

30. Şiir

Wofern ihr einem grollet, *Eğer siz birine kızarsanız,*
Ihr sollet *Şöyle yapmalısınız*
Auf's höchste nur drei Tage lang *Ancak en fazla üç gün boyunca*
Vermeiden euern Bruder, dann *Uzak durun kardeşinizden ve sonra*
Aufsuchen ihn und grüßen *Onu arayınız ve selâm veriniz*

⁵⁰ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 72. Buhârî, "Edeb", 62; Müslim, "Birr", 30. şairin "Allah'ın çocukları" ifadesini kullanması Hıristiyanlık kültürünün bir yansıması olmalıdır.

⁵¹ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 73. Tirmizî, "İstizân", 31; Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvud, *es-Sünen*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.), "Edeb", 53; İbn Mâce, "Edeb", 16.

Und euch erklären sänftiglich	<i>Ve nazikçe açıklayınız</i>
Und ohne scharfer Rede Dorn	<i>Ve sert konuşmadan iğneleyici</i>
All über das,	<i>Bunun hakkında her şeyi,</i>
Was euch an ihm verdrießet.	<i>Size ondan gelen her türlü rahatsızlığı.</i>
Das führet zur Verständigung,	<i>Bu uzlaşmaya sebep olur,</i>
Das ist erneuter Liebe Born.	<i>Bu yeniden doğmuş bir sevgidir.</i>
Der Beste sein wird der von euch,	<i>Sizin en hayırlınız olacaktır,</i>
Der allererst aufsuchet und begrüßet.	<i>Hanginiz ilk önce arar ve selâm verirse.⁵²</i>

31. Şiir

Was ihr zu allererst	<i>Her şeyden önce siz</i>
Im Auge haben sollt, das sind die Pakte,	<i>Anlaşmalarınıza dikkatle uymalısınız,</i>
Die ihr geschlossen habt mit euern Frau'n.	<i>Hanımlarınızla yaptığınız.⁵³</i>

32. Şiir

Auch was ihr an den Eurigen für Lieb'	<i>Sizinkilere (ehlinize) gösterdiğiniz sevgi</i>
Und Güte thut, es wird euch angerechnet	<i>Ve yaptığınız iyilik de, defterinize yazılacak</i>
Als ein Verdienst, als eine gute That.	<i>Bir sevap, bir salih amel olarak.⁵⁴</i>

33. Şiir

Mahomed spricht:	<i>Muhammed (s.a.v.) buyuruyor ki:</i>
Wer unter euch der Beste	<i>Sizden kim en hayırlı</i>

⁵² Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 73. Buhârî, "Edeb", 62, "İstizân", 9; Müslim, Birr 25.

⁵³ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 74. Tercüme edilen tam metin tespit edilememiştir. "Hanımlar hakkında Allah'tan korkunuz. Çünkü siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve Allah'a (söz vererek) onları kendinize helâl kıldınız" (Müslim, Hac, 147; Ebû Dâvûd, "Menâsik", 56) gibi rivayete dayanması muhtemeldir. Yazar, bu nazım ve devamında İslâm'da kadının konumunu dile getiren hadislere yer vermiştir.

⁵⁴ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 74. Buhârî, "Nafakât", 1.

Zu sein begehrt, er sei's vor allen Dingen *Olmak isterse, o her şeyden önce olmalı*
In seinem Haus, mit seiner Hausgenossin; *Kendi evinde hanımıyla;*
Er sei mit ihr, wie mit der meinen ich; *O eşiyile olsun, benim eşimle olduğum gibi;*
Er meide jeden Harm und jeden Zwist; *O sakınsın her türlü haksızlık ve geçimsizlikten;*
Er feiere mit ihr zu aller Frist *O eşiyile kutlasın her zaman*
Des Friedens und der Liebe holde Feste. *Barışın ve sevginin hoş bayramını.*⁵⁵

34. Şiir

Wenn eine Frau in die Moschee begehrt, *Bir kadın camiye gitmek isterse eğer,*
Nicht werd' es ihr von ihrem Mann verwehrt! *O eşi tarafından engellenemez.*⁵⁶

35. Şiir

Nicht züchtiget ein Weib, wie einen Sklaven, *Bir kadın döverek cezalandırılmaz köle gibi,*
Bir deve gibi! Bu ne adilik ve karaktersizliktir
Wie ein Kameel! Wie niedrig und gemein, *Bir kadını dövmek ve sonra onunla aynı yatakta yatmak!*⁵⁷
Bald schlagen eine Frau und bald beschlafen!

36. Şiir

In dieser und in jener Welt verflucht *Bu dünyada ve ahirette lânet olsun*
Sei'n jene, welche reine, fromme Frauen, *Şu kimselere, temiz ve dindar kadınlara,*
Die einmal etwa nicht genau und ängstlich *O (lânetli) kimseler ki, bir defa bile belki tam olarak*
Die äußerliche Sittenzucht bewahrt, *ve korkarak*
Ahlâkî kuralları muhafaza etmeyen,

⁵⁵ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 74. Esas alınan metin tam olarak belirlenememiştir. "Sizin en hayırlınız hanımlarına karşı en iyi davrananınızdır. Ailesi için en hayırlı olanınız benim" (Tirmizî, "Menâkıb", 61; İbn Mâce, "Nikâh", 50) hadisi veya birkaç hadis birlikte dikkate alınarak tercüme edilmiş olabilir.

⁵⁶ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 75. Buhârî, "Cuma", 13; Müslim, "Salât", 136.

⁵⁷ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 75. Buhârî, "Tefsîr, Sûretü Şems", 1; Müslim, "Cennet", 49.

Mit Lästerung verfolgen und Verläumdung! *Dedikoduyla ve iftirayla (iffetli kadınları) takip eden kimselere!*
Und büßen sie auch jetzo nicht so sehr, *Ve onlar (dünyada) çok ceza çekmeseler de,*
Reich zugemessen soll an jenem Tage *o gün (kıyamet günü) o kadar çok olsun ki*
Die Buße sein dem tückischen Gezücht. *Ceza bu kötü insanlara.⁵⁸*

39. Şiir

Mahomed spricht: *Muhammed (s.a.v.) şöyle buyurdu:*
Ich bin ein Mensch wie ihr; *Ben bir insanım sizin gibi;*
Doch Vieles in der Welt, *Fakat dünyadaki çoğu,*
Was eure Busen schwellt, *Sizin göğsünüzü kabartan,*
Was euere Begier *Sizin arzularınızı*
Gewaltiglich erregt, *Şiddetle tahrik eden,*
Es läßt mich unbewegt. *O beni sakinleştirir.*
Zwei Dinge lieb' ich nur *İki şeyi severim ben sadece*
Auf dieser Erdenflur, *Bu dünya üzerinde,*
Die Frauen und die Wohlgerüche nur. *Kadınlar ve güzel koku.⁵⁹*

46. Şiir

Wenn seiner Frauen *Eğer hanımına*
Ein Mann verlangend *Bir erkek özlemle*
Nach Huldgenuß *İltifatla*

⁵⁸ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 75. Nûr, 24/23.

⁵⁹ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 77. "Bana, dünyadan koku ve kadın sevdirdi. Gözümün nuru ise namazda kılındı" Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnavut, Adil Mürşid vd. (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001), 19/305, 307, No: 12293-12294, 20/351, No: 13057; Nesâî, "İşretü'n-nisâ", 1 hadisinin tercümesi gibi gözükmetedir. Batı'da Hz. Peygamber'in şehvet düşkünü olduğu iddiaları birçok kişi tarafından tekrarlanırken Daumer'in Resûlullah'ın hanımlarıyla ilgili ve kadınlar hakkındaki söz ve uygulamalarını tenkit bir tarafa, takdîrkâr ifadelerle dile getirmesi dikkati câlib bir durumdur. Bu hadis de onlardan biridir.

Und Wonne nahet	<i>Ve büyük bir iştihakla yaklaşırsa</i>
Und sie dagegen	<i>Ve kadın buna karşılık</i>
In böser Laune	<i>Kötü bir huyla</i>
Sich ihm versaget,	<i>Onu reddederse,</i>
Er aber gehet	<i>Ve erkek giderse</i>
Zur Rast gekränkert	<i>Dinlenmeye kırgınlıkla</i>
Und voll Verdruß —	<i>Ve dolu olarak can sıkıntısıyla</i>
Die ganze Nacht	<i>Bütün gece boyunca</i>
Verfluchen Engel	<i>Lanet eder melekler</i>
Die Widerwärt'ge,	<i>Talihsiz kişiye</i>
Bis hell am Morgen	<i>Sabah aydınlanıncaya kadar</i>
Der Tag erwacht.	<i>Gün uyanıncaya kadar.⁶⁰</i>

47. Şiir

Mahomet spricht:	<i>Muhammed (s.a.v.) buyuruyor ki:</i>
Des Freitags Ehre	<i>Cuma gününün şerefini</i>
Sollt ihr bewahren!	<i>Korumalısınız!</i>
Euch zur Moschee	<i>Siz camiye</i>
Mit Lust zu scharen	<i>Neşeyle toplanmalısınız</i>
An diesem Tage,	<i>Bu günde,</i>
Das ist Gebot.	<i>Bu emirdir.</i>
Doch wenn in Lehme	<i>Fakat çamurda/yağmurda</i>
Die Fuße kleiden,	<i>Ayaklar çamura batarsa,</i>
Dann mögt ihr immer	<i>O durumda devamlı siz</i>
Zu Hause bleiben;	<i>Evde kalabilirsiniz;</i>

⁶⁰ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 85. Buhârî, "Nikâh", 86; Müslim, "Nikâh", 120-122.

Zu waten im Koth, *Pislikte bata-çıkayürüme*
Die schmutzige Noth *Kötü çile*
Die will ich euch ersparen. *Benim sizi korumak istediğim şeydir.*⁶¹

68. Şiir

Geboren wird ein jeglicher als Moslem; *Herkes Müslüman olarak doğar;*
Es wird jedoch der Mensch *Gerçi olur insan*
Durch falsche Lehr' und unvernünftige Leitung *Yanlış öğretimle ve akılsız rehberlikle*
So schlimm verkehrt, daß die ihm *Öyle kötü gider ki, ona verilen,*
eingepflanzte, *İlk, gerçek tabiatı*
Ursprüngliche, wahrhaftige Natur *Gece ve karanlıkta tamamen kendine geri*
Sich ganz zurück in Nacht und Dunkel zieht; *çeker;*
Auf diese Weise wird denn *Bu şekilde olur işte*
Ein Magier, ein Jude, Christ aus ihm. *Bir Mecûsî⁶², bir Yahudi, bir Hıristiyan ondan.*
Doch ganz verwandelt wird sein Wesen nicht; *Fakat dönüşmez onun bütün varlığı;*
Es bleibt in der Tiefe des Gemüthes *Ruhunun/yaratılışının derinliklerinde kalır*
Doch immerfort die wahre Religion *Fakat sürekli gerçek din*
Und kann erweckt aus ihrem Schlummer *Uyuklamasından uyanabilir.*⁶³
werden.

74. Şiir

Der Edle, der den Alkoran studirt, *Kur'an'ı okuyan kişi,*
Ist der Orange gleich, die doppelt süß, *Portakala/turunca benzer, iki kat tatlı,*
Die von Geschmack und von Geruche lieblich. *Hem tadı hem de kokusu hoş olan.*

⁶¹ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 86. Buhârî, "Cuma", 12; Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 26.

⁶² Metinde geçen "Magier" kelimesi "müneccim/sihirbaz" anlamındadır. Bu kelime, "Mecûsî"nin farklı telaffuzu veya tahrifi olabilir.

⁶³ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 105. Buhârî, "Cenâiz", 80, 93; Müslim, "Kader", 22. 72. Şiirde ise Peygamber (s.a.v.)'e bir hurma ağacının altında oturmuşken cinlerin, Kur'an'ı dinlemeleri anlatılmaktadır.

Der Edle, der ihn nicht studirt, er ist	<i>Kur'an'ı okumayan kişi,</i>
Der Dattel gleich, die von Geschmacke süß	<i>Hurmaya benzer, sadece tadı hoş olan</i>
Die aber ohne wonniges Arom.	<i>Fakat hoş kokusu olmayan.</i>
Der Schlechte, der den Alkoran studirt,	<i>Kur'an'ı okuyan kötü kişi,</i>
Er gleichet dem Basiliken, das ist	<i>O fesleğene benzer, bunun</i>
Süß von Geruch und bitter von Geschmacke.	<i>Kokusu hoş ve tadı acıdır.</i>
Der Schlechte, der ihn nicht studirt, er gleichet	<i>Kur'an'ı okumayan kötü kişi, o da benzer</i>
Der ganz und gar nur bitteren Koloquinte,	<i>Sadece ve sadece acı hıyara,</i>
Die von Geschmacke widrig und von Duft.	<i>Tadı da kokusu da kötü olan.</i> ⁶⁴

84. Şiir

Mahomed zu Zafia:	<i>Muhammed (s.a.v.) Safiyye'ye (dedi ki):</i>
“Judenentstammte” grüßen dich	<i>“Yahudi asıllı” sana selâm,</i>
Die Höhnischen? — Ei zähle du	<i>Bu alay edilecek bir şey mi?</i>
Getrost all' deine Verwandtschaft her!	<i>— Hay (Allah)! Sen de anlat</i>
Du stehst in hellem Lichte da,	<i>Korkmadan bütün akrabalarını gönül rahatlığıyla!</i>
Und jene bewölkt der Schatte.	<i>Duruyorsun sen onların arasında parlak bir ışıқта,</i>
Sprich: “Abraham ist mein Väterchen,	<i>Ve onları ise kapatıyor karanlık.</i>
Und Moses und Maria's Sohn	<i>De ki: İbrahim benim babacığım,</i>
Sind meine beiden Brüderchen,	<i>Mûsâ ve Meryem'in oğlu (İsâ)</i>
Und Mahomed ist mein Gatte.”	<i>benim iki kardeşçiğim,</i>
	<i>Ve Muhammed (s.a.v.) benim eşimdir.”⁶⁵</i>

⁶⁴ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 110. Buhârî, “Tevhîd”, 57; Müslim, “Mûsâfirîn”, 243.

⁶⁵ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 118. Ahmed b. Hanbel, 19/384, No: 12392; Tirmizî, “Menâkıb”, 63. Yazar dipnotta Hz. Safiyye'nin (ö. 50/670) Yahudi asıllı olduğunu ve Hucurât sûresinde (49/11) bu hususa işaret edildiğini belirtmektedir. bk. Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 347. Daumer'in 93. şiir başlığı ise “Muhammed'in (s.a.v.) çeşitli sözleri ve vecizeleri (Verschiedene kleine Reden und Sprüche Mahomed's)” adını taşımakta olup birçok hadisi ihtiva etmektedir. Bu alt başlık altında bir-

4.2. Mahomed und Sein Werk: İkinci Kısım

İkinci kısım, “*Tarihî ve Mitolojik Anlatımlı ve Tasvirli Örnekler, Muhammed (s.a.v.) ve Etrafındakiler, Halifeler, Osmanlı Padişahları, Evliyalar ve Fıkıhçılar*” (s. 125-204) adını taşımaktadır. 77 şiir bulunan bu kısmın ilk şiiri ise hicret esnasında mağaraya sığınma, ikincisi ise mağaradaki iki güvercin hakkındadır. Daumer, her bir şiir için bir başlık vermezken bu şiir için “iki güvercin Muhammed’i mağaradan dışarı çağırıyor” başlığını koymuştur. Anneye yapılan iyilik, susuz bir köpeğe yapılan iyilik, oruçlu iken eşyle birlikte olarak orucunu bozan birinin Peygamber’e gelerek durumunu anlatması hakkındaki hâdise, geniş bir şekilde sürekli oruç tutacaklarına, kadınlardan uzak duracaklarına ve geceleri sürekli ibadet edeceklerine dair yemin eden sahâbîlerle ilgili hâdise yazarın bu kısımda manzum olarak tercüme ettiği hadislerden bazılarıdır.⁶⁶

5. Şiir

“Wenn einer an Gott und seine Gerichte glaubt,	<i>Bir kimse Allah’a ve ahiret gününe inanırsa,</i>
Er hüte sich mit allerhöchstem Fleiß	<i>O kendisini büyük bir gayretle korusun</i>
Zu schädigen und zu kränken seinen Nachbar!	<i>Zarar vermekten ve incitmekten komşusunu!</i>
Wenn einer an Gott und seine Gerichte glaubt,	<i>Eğer bir kimse Allah’a ve kıyamet gününe inanırsa,</i>
Wohlthaten üb’ er aus; er übe sie	<i>İyilik yapsın; yapsın iyiliği</i>
Im Stillen und sich ihrer nicht berühmend!	<i>Gizlice ve onlara tanınmadan!</i>
Wenn einer an Gott und seine Gerichte glaubt,	<i>Eğer bir kimse Allah’a ve kıyamet gününe inanırsa,</i>
Er ehre, hege, pflege seinen Gast,	<i>Misafirine saygı göstersiz, ikram ve hizmet etsin,</i>
So lange, bis die gebührliche Zeit verstrich!”	<i>Gereken zaman geçene kadar!”</i>
So der Prophete. Seine Jünger fragten:	<i>Peygamber böyle deyince onun ashabı sordular:</i>
“Die gebührliche Zeit - wie lange dauert die?”	<i>“Gerekli zaman- ne kadar sürer?”</i>
“Drei Tage lang”, war des Propheten Antwort;	<i>“Üç gün boyunca”, oldu Peygamber’in cevabı;</i>
	<i>“Bu sürenin üzerindeki zaman ise,</i>

iki satırlık kısa 23 manzum hadis tercümesine yer verilmiştir. bk. Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 121-124.

⁶⁶ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 127-136.

“Was über diese Frist,

İsteğe bağlı bir iyilik ve iltifattır.”⁶⁷

Ist eine reine, freie Gunst und Güte”.

7. Şiir

“Todt sind sie, die mich zeugten”, also sprach

*“Beni dünyaya getirenler öldüler”, dedi
Peygamber’e birisi; “Söyle bana*

Zu dem Propheten einer; “sage mir

*Onlara karşı hâlâ yerine getirmem gereken görev
var mı,*

Ob ich anitzt der Pflichten all entledigt,

Ebeveyne karşı yapılması gereken!”—

Die man zu leisten seinen Eltern hat!” —

“Noch lange nicht”, versetzte Mahomed;

“Daha bitmedi” diye cevap verdi Muhammed;

“Denn noch die viere liegen ob: für sie

“Çünkü daha dört şey duruyor: Onlar için

Zu beten, ihre Schulden abzutragen,

Dua etmek, onların borçlarını ödemek,

Zu lieben und zu ehren ihre Freunde,

Sevmek ve saygı onların arkadaşlarına,

Zu wahren endlich auch vor dem Ruin

Korumak nihayet harap olmaktan

Was sie gegründet und gestiftet haben,

Onların kurduklarını ve vakfettiklerini,

Was sie gebauet und emporgebracht!”

Onların inşa ettiklerini ve yükselttiklerini!”⁶⁸

8. Şiir

“Wird”, also frug ein Jünger den Propheten,

Bir sahâbi sordu Peygamber’e

“Auch das belohnt, was einer am Gethier

*“Sevabı var mıdır birisi hayvanlara iyilik
yaparsa?”—“Dinle küçük zayıf bir atı!”*

Wohlthätiges übt?” — “Hör’ eine kleine
Mähre!”

Dedi Muhammed. “Bir zamanlar bir adam vardı,

Sprach Mahomed. “Es war einmal ein Mann,

Çok ve büyük günahlar işlemiştir. Bu adam

Der viel und schwer gesündigtet. Derselbe

Bir zaman bir gezintide bulundu

⁶⁷ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 131. Mâlik b. Enes, *el-Muvatta’*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî (b.y.: Dâru İhyâi’t-Türâsî’l-Arabî, ts.), “Sıfatü’n-nebî”, 22; Buhârî, *Edeb*”, 31; “Rikâk”, 23; Müslim, “Lukata”, 14; Ahmed b. Hanbel, 26/295, No: 16374.

⁶⁸ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 133. Ebû Dâvud, “Nevm”, 119, 120; İbn Mâce, “Edeb”, 2; Ahmed b. Hanbel, 25/457, No: 16059.

Befand sich einst auf einer Wanderung	<i>Ve susuzluk hissetti. Arazide sudan</i>
Und fühlte Durst. Von Wasser im Revier	<i>Yoktu bir iz; fakat o serinledi</i>
War keine Spur; doch er erfrischte sich	<i>Ağzına götürerek su kırbasını.</i>
Zum Munde führend seine Reiseflasche.	<i>Tam o sırada farketti o, bir köpek nasıl.</i>
Zugleich bemerkt' er aber, wie ein Hund.	<i>Susuzluktan yanıp tutuşarak, taşları yalıyordu;</i>
Vor Durste lechzend, am Gesteine leckte;	<i>O su içirdi bu zavallı köpeğe.</i>
Er tränknte nun auch diesen armen Hund.	<i>Ve Allah, Rab, onu gördü ve affetti</i>
Und Gott, der Herr, gewahrt' es und vergab	<i>Onun bütün günahlarını razı olarak.”⁶⁹</i>
Ihm mit Vergnügen alle seine Sünden.”	

9. Şiir

“Ich bin verloren”, sprach	<i>“Ben helâk oldum”, dedi</i>
Zu dem Propheten einer händeringend.	<i>Peygamber'e birisi çaresizlik içinde.</i>
“Was ist geschehen?” fragte der Prophete.	<i>“Ne oldu?” diye sordu Peygamber.</i>
“Es war die Zeit der Faste, der Kasteiung,	<i>“Oruç zamanıydı, günah işledim,</i>
Da unterlag ich Unglückseliger	<i>Çünkü altına aldım bedbaht olarak</i>
Den Reizen eines Weibes” — “Sühne das,	<i>Bir kadının cezbesiyle (eşimi)”- “Keffaretini öde</i>
Freigebend einen Sklaven” — “Habe keinen” —	<i>bunun,</i>
“So speise dreißig Arme” — “Gott wovon?”	<i>Hürriyetine kavuşturarak bir köleyi”- “Kölem yok”-</i>
So weit gedieh'n war ihr Gespräch, da trug man	<i>“Öyleyse doyur otuz fakiri”⁷⁰- “Aman Allahım!</i>
Auf des Propheten Tafel einige Schüsseln	<i>neyle?”</i>
	<i>Böyle devam ederken onların konuşmaları, getirildi</i>

⁶⁹ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 133-134. Muvatta, “Sıfatü'n-nebî”, 23; Buhârî, “Eşribe”, 9, “Edeb”, 27; Müslim, “Selâm”, 153. Konuyla ilgili hadislerde bir kadından söz edildiği halde Daumer olayı bir adam şeklinde aktarmıştır. Yazar bu hususta dipnotta *Fundgruben des Orients* I, 278'den naklen bir köpeğe su veren bir kadınla ilgili bir rivayet daha olduğuna işaret etmektedir. (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 347.) Daumer'in hayvanlar hakkındaki hadislerden ve Müslümanların hayvanlara karşı tutumlarından oldukça etkilendiği anlaşılmaktadır.

⁷⁰ Şairin altmış fakir yerine otuz fakir demesinin sebebi anlaşılamamıştır.

Mit Eingemachtem und mit Datteln auf. *Peygamber'in sofrasına birkaç leğen*
Und der Prophete nahm davon und gab *Hazırlanmış (yiyecek) ve hurma.*
Und sprach: "Da nimm und schenk' es einer *Peygamber bunları aldı ve verdi (ona)*
armen *Ve buyurdu ki: "Öyleyse al bunları ver bir fakir*
Familie, der ärmsten, die du kennst, *Aileye, tanıdığın en fakirine,*
So bist du quitt." – "O Himmel", *Böylece borcunu ödemiş olursun." – "Ey Allahım!,"*
Rief jener aus, giebt's auf der Erden eine, *(diye)*
Die ärmer, als die meine?" – "Nun so geh", *Seslendi adam, var mı biri yeryüzünde*
Versetzte gütig lachend der Prophete, *Benden daha fakir?" diye – "Öyleyse git", şeklinde*
"Und überbring' es deiner eigenen!" *cevap verdi şefkatle gülerек Peygamber,*
Ve dedi ki "al-götür onları kendi ailene."⁷¹

11. Şiir

"Kein Mensch", so lehrte der Prophet einmal, *"Hiç kimse" dedi bir gün Peygamber,*
"Vermag allein durch seine guten Werke *"Sadece kendi salih amelleriyle*
In's Paradies zu kommen." Mit Befremden *Cennete giremez." Şaşkınlıkla*
Vernahmen es die lünger um ihn her; *Sordular bunu sahâbe ona;*
"Wie", sagten sie, "kein Mensch, Prophet, auch *"Nasil (olur)?" dediler, Hiç kimse, Peygamber*
du nicht?" *de, sen de mi giremezsin?*
Und Mahomed versetzte: "Nein, auch ich nicht. *Ve Muhammed cevap verdi: "Hayır, ben de*
Das Beste thun zu meinem ewigen Heil *giremem.*
Muß auch bei mir die Güte Gottes einst." *Ebedî kurtuluşum için en güzelini yapmalıyım*
Ancak Allah'ın rahmeti de yanımda olmalı.⁷²

⁷¹ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 134. Buhârî, "Savm", 30-31, "Edeb", 68, 95; "Kefâret", 2-4; Müslim, "Sıyâm", 81-82. Devamındaki 10. şiir ise uzunca bir şekilde ashaptan bazı kimselerin dünya nimetlerinden uzak duracaklarına dair sözleşmelerine dair hadisi nazmetmektedir. (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 135.)

⁷² Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 136. Buhârî, "Rikâk", 18; Müslim, "Münâfikîn", 71-73.

12. Şiir

Mahomed als ihn einer im Streit mit einem Juden weit über Mose setzte: *Muhammed (s.a.v.) bir Yahudi ile Mûsâ (a.s.) hakkında tartıştığında ona şöyle cevap verdi:*

Nicht allzu hoch erhöht mich über Mose! *Beni Mûsâ'dan daha çok yüksek dereceye çıkarmayınız!*

Denn wisset: Einst am Tage des Gerichtes, *Zira biliniz ki: Bir lahza kıyamet gününde,*

Wenn alle Menschen auf dem Erdenrund *Eğer dünyadaki bütün insanlar*

Aufschrei'n von Angst in ihrer Schuld Bewußtsein, *Korkudan haykırırlarsa kendi suçlarını bilerek,*

Aufschrei'n, wie alle, werd' auch ich sodann. *Bağırırım herkes gibi, ben de o vakit.⁷³*

15. Şiir

Ergeben hat sich Mekka; *Mekke teslim oldu;*

Vor dem Propheten, ihrem Überwinder, *Kendilerini yenen Peygamber'in önünde,*

Steh'n die Mekkaner, ihrer Schuld bewußt. *Duruyor Mekkeliler suçlarını bilerek.*

Er fragt sie: "Was erwartet ihr von mir?" *Peygamber soruyor onlara: "Benden ne bekliyorsunuz?" diye*

Sie nehmen sich zusammen und entgegnen: *Toparlanıyorlar ve cevap veriyorlar:*

"Ein edelmüthiger Bruder, ist zu hoffen, *"Asil bir kardeşten ancak şu umulur,*

Wird nicht zu strenge seinen Brüdern sein." *Kardeşlerine kötü davranmayacaktır"*

Drauf Mahomed: "Ihr urtheilt recht von mir. *Bunun üzerine Muhammed (s.a.v.) diyor: Benim hakkımda doğru karar verdiniz.*

⁷³ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 136. Buhârî, "Enbiyâ", 34, 35, "Rikâk", 43, "Tevhid", 31; Müslim, "Fezâil", 160; Ebu Dâvud, "Sünnet", 14. Tercüme edilen metin biraz farklılık göstermektedir. Metinde yer vermediğimiz 10. şiir, bazı sahâbîlerin dünya nimetlerinden uzak duracaklarına dair sözleşmeleri hakkındaki hadisi nazmetmektedir (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 135.) 13. şiir ise oldukça uzun bir şekilde Hz. Peygamber'in Bedir Savaşı'nda ordunun karargahını vahiyle mi yoksa icthadla mı belirlediğine dair hâdiseyi manzum olarak anlatırken (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 137-138.) 14. şiirde Hz. Ali ile Hz. Fâtima'nın üç gün oruç tutmaları ve yiyeceklerini gelen dilenciye vermeleri ve bunun üzerine İnsan sûresinin nüzülü nazmedilmektedir. (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 139-141.)

So gehet denn in Frieden! Ihr seid frei.”

Huzur ve barış içinde gidiniz, Siz serbestsiniz.”⁷⁴

18. Şiir

Vorbeigetragten ward

Önünden geçmişti

Vor des Propheten Augen eine Leiche,

Peygamber'in (s.a.v.) bir cenaze,

Er betete. Da sagte man zu ihm:

Peygamber dua ediyordu. Denildi ki ona

“Laß sein, laß sein! Es ist ja nur ein Jude.”

“Yapma! Yapma! O bir Yahudidir.”

“S ist eine Seele”, sagte Mahomed.

“O da bir insan değil mi?”, dedi Muhammed.⁷⁵

19. Şiir

Ein Bekehrter spricht :

Bir mühtedi diyor ki:

Lang zweifelte mein nachtbestrickter Sinn

*Uzun süre karanlık sarmalında kalan zihnim
şüphe etti*

An des Propheten Mission und Lehre,

Peygamber'in misyonundan ve öğretisinden,

Und nicht bewältigt fühlte sich mein Herz

Ve başarısızlık hissetti kalbim

Von seiner oftgehörten Feuerpredigt.

Onun sık sık duyulan ateşli tebliğ sesinden.

Doch seine Milde, seine sanfte Güte,

Fakat onun yumuşaklığı, onun mutedil vasfı,

Und seines Edelmuths Bezauberung

Onun iyiliksever büyüleyiciliği

Schlug endlich alle meine Zweifel nieder.

Bastırdı nihayet benim bütün şüphelerimi.

Einst, wie er mitten in der Predigt war,

Bir gün, nasihatın tam ortasındaiken,

Da trabt' auf einem Dromedar daher

*Aceleyle geldi oraya bir hörgüçlü deve
üzerinde*

Ein Beduin' und schrie ihn an und sprach:

Bir bedevi ve ona bağırarak dedi ki:

“Hör' an, Prophet! Es sandte mich mein
Stamm.

“Dinle! (ey) Peygamber! Beni kabilem

⁷⁴ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 142. Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003), Beyhakî, *Sünen*, 9/199, No: 18275.

⁷⁵ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 143. Buhârî, “Cenâiz”, 49; Müslim, “Cenâiz”, 78; Nesâî, “Cenâiz”, 45-47. Hadis metninde duadan bahsedilmediği halde Daumer, Resûlullah'ın dua ettiğinden söz etmiştir.

Wir sind bekehrt zu deiner Lehre zwar, *gönderdi.*
Allein wir hungern; unsern Hunger stille!" *Biz senin dinine döndük gerçi,*
Da wendete sich Mahomed zu Ali *Fakat biz açız; Bizim açlığımızı teskin et!"*
Und sprach zu ihm: "Wie stehts um unsern *Bunun üzerine Muhammed döndü Ali'ye*
Vorrath? *Ve ona dedi ki: "Hazinemiz ne durumda?"*
Was ist den armen Leuten abzugeben?" *Ne var fakir insanlara vermek için?"*
Und Ali sagte: "Nichts!" — Da schritt ich vor *Ve Ali dedi: "Hiçbir şey!"—Bunun üzerine öne*
Und sprach: "Ich habe Geld und bin bereit *atıldım ben*
Es dir zu leih'n bis auf die Dattelernte." *Ve dedim ki: "Benim param var ve hazırım*
Und der Prophet nahm von meiner Hand *ben*
Und gab, was er empfing, dem Beduinen. *Sana ödünç vermeye hurma hasadı vaktine*
Wie nun die Zeit der Ernte hergekommen, *kadar."*
Da ging ich über das Gefild und traf *Ve Peygamber tuttu benim elimden*
Bei einem Grabe den Propheten an, *Ve verdi, ne aldıysa (benden), bedeviye.*
Der ein Gebete sprach. Ich packt' ihn hart *Hızlıca hasat zamanı geldiğinde,*
Und heftig an und schrie: "He, Sohn *Gittim tarlaya ve rastladım (orada)*
Abdallahs, *Bir mezarın yanında Peygamber'e,*
Gib mir das Geld zurück, das ich dir lieh, *Dua etmekte olan. Onu yakaladım sertçe*
Wo nicht, so gib mir Datteln und betrüge *Ve şiddetle bağırdım: "Hey! Abdullah'ın oğlu!,*
Den Redlichen um seine Habe nicht!" *Ver bana parayı geri, sana ödünç verdiğimi,*
Indem ich also mich ereiferte, *Eğer yoksa para, öyleyse ver bana hurmaları*
Vernahm ich hinter mir ein Wuthgeschrei; *ve*
Ich wandte mich und sah, wie eben Omar *Kandırma dürüst kimseyi onun serveti için!"*
Das Schwert erhob, um mir das Haupt zu *Bu esnada ben heyecanlanarak,*
spalten. *Arkamda bir öfkeli haykırış duyдум;*
Doch der Prophet hielt ihn ab und rief: *Geriye döndüm ve gördüm ki, hemen*
"Halt, Omar, halt! Hier brauchen wir kein *arkamda Ömer*

Schwert,	<i>Kılıcı kaldırdı, benim başımı ikiye ayırmak için.</i>
Hier brauchen wir nur Datteln, weiter nichts!	<i>Fakat Peygamber ona mani oldu ve seslendi:</i>
Geh', gib dem Mann, was wir ihm schuldig sind,	<i>"Dur, Ömer, dur! Burada kılıca ihtiyacımız yok,</i>
Und weil du ihm solch einen Schreck gemacht,	<i>Hurmaya ihtiyacımız var, başka hiçbir şey!</i>
So zahl' ihm zwanzig Bündel drüber aus!"	<i>Git, adama ver, ona ne borcumuz varsa,</i>
Omar, gebändigt vom Prophetenwort	<i>Ve onu böyle bir hareketle korkuttuğun için,</i>
Barg ruhig in die Scheide seine Waffe;	<i>Ona fazlalık olarak yirmi yığın/paket daha öde!"</i>
Ich aber stand betroffen und beschämt	<i>Ömer uysallaştı Peygamber'in sözüyle</i>
Und fühlte tief in meines Herzens Grunde,	<i>Sessizce kınına gizledi silahını;</i>
Daß Mahomed ein Bote Gottes sei;	<i>Fakat ben ise kalakaldım şaşkın ve mahcup</i>
Und ich bekehrte mich zu dieser Stunde.	<i>Ve hissettim ki kalbimin derinliklerinde,</i>
	<i>Muhammed Allah'ın bir elçisidir;</i>
	<i>Ve o saatte hidayete erdim/Müslüman oldum.⁷⁶</i>

20. Şiir

"Anis spricht:	<i>"Enes diyor ki:</i>
Ich habe dem Propheten	<i>Ben Peygamber'in yanında</i>

⁷⁶ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 144-145. Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi (Musul: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2. Basım, 1404/1983), *el-Mu'cemü'l-kebir*, 5/222, No: 5147, 13/150, No: 371; Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah b. Muhammed en-Nisâburî Hâkim, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1411/1990), 3/700, No: 6547; Beyhakî, *Sünen*, 6/86, No: 11284. Söz konusu şiirde, Yahudi asıllı Zeyd b. Sa'ne'nin İslâm'a girişi anlatılmakta olup rivayetlerden biraz farklılık göstermektedir. Bu şiirle ilgili dipnotta ise Cemâleddin Muhammed el-Avnî (?) adlı bir tarihçinin daha sonra Türkçe'ye de çevrildiğini belirttiği bir eserine atıfta bulunmaktadır (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 348.) Onun Farsça eserlere vukûfiyeti açıktır. Fakat Arapça bildiğine dair bir bilgi tespit edemedik. Onun Almanca eserlerden hareketle manzum eserini oluşturması kuvvetle muhtemeldir.

Neun Jahre lang gedient und nicht gefühlt, *Dokuz yıl hizmet ettim ve hiç hissetmedim,*
Daß er ein Herr und ich ihm unterthan. *Onun bir efendi, benim ise ona bir hizmetçi*
Denn nie hat er getadelt und gezürnt, *olduğumu.*
Der sanfte Mann, und nie hat er gefragt, *Çünkü O beni hiç azarlamadı ve öfkelenmedi,*
Warum ich etwas so, und so verrichtet. *Hoşgörülü insan, hiç bana sormadı,*
 Niçin bir şeyi şöyle veya böyle yaptığımı.⁷⁷

21. Şiir

Der Gottgesandte, grüßet' er und küßt' er *Allah'ın elçisi selamlar ve öper*
Die holde Fatme, sein geliebtes Kind — *Şirin Fâtıma'yı, en sevgili çocuğunu-*
Es breite sich um ihn, versichert' er, *Kendini kuşattığını söylüyor Peygamber*
Der Wunderhauch edenischer Rosenauen. *Cennet gülünün harika kokusunun.⁷⁸*

22. Şiir

Mahomed spricht: *Muhammed (s.a.v.) buyurdu ki:*
Von meinem eignen Ich ein Theil ist Fatme; *Benim canımdan bir parçadır Fâtıma;*
All was sie leidet, ist mein eigen Leid. *Ona eziyet veren her şey, bana da verir eza.*
Es ist die Frau der Frauen *O kadınların sultanıdır, efendisidir*
Fatme, sie ist der Erde Schmuck, sie ist *Fâtıma dünyanın süsüdür,*
Die Perle der Bürgerinnen in Edens Auen. *Cennettekilerin incisidir.⁷⁹*

24. Şiir

Ein siebenjährlig Kind *Yedi yaşındaki bir çocuk olarak*
Ward Aische vom Propheten aufgenommen *Âişe Peygamber tarafından kabul edildi*

⁷⁷ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 146. Müslim, "Fezâil", 51-53; Ebû Dâvûd, "Edeb", 1; Ahmed b. Hanbel, 19/39, No: 11974. Şair, "on sene" yerine "dokuz sene" şeklindeki rivayeti tercih etmiştir.

⁷⁸ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 146. Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 98; Ebû Dâvûd, "Edeb", 143-144; Tirmizî, "Menâkıb", 61.

⁷⁹ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 147. Dipnotta ise Goethe'nin *Doğu-Batı Divanı*'ndan Hz. Fâtıma hakkında bir dörtlüğünü zikretmektedir. (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 349.)

Und wohl belehrt aus seinem heil'gen Mund. *Ve onun mübârek ağzından (çıkanlarla)
eğitildi.*
Neun Jahre zählte sie, *Dokuz yıl saydı o,*
Da er sich ihr vermählte; so viel lahre *O zaman Peygamber onunla evlendi; o kadar
çok yıl*
Währt' auch mit ihm ihr hochbeglückter *Peygamber'le devam etti onun mutlu
Bund. birlikteliği.⁸⁰*

25. Şiir

Aische spricht: *Âişe der ki:*
Lang war Chadidsche todt, und immer noch *Hatice vefat edeli çok zaman geçmişti, fakat hâlâ*
Aus des Propheten Munde floß ihr Lob, *Nebî'nin dilinden ona medhiyeler dökülüyordu,*
Als wäre sie erst gestern hingschieden. *Sanki o dün vefat etmiş gibi.*
Auf diese Todte war ich *Bu ölmüş kadına karşı ben*
Weit eifersücht'ger, als auf alle Frauen *Daha çok kıskançtım, bütün hanımlardan*
Des Gottgesandten, die lebendigen. *Allah'ın elçisinin, hayatta olan."*
Es schärfte diesen Stachel *Keskinleştiriyordu bu diken*
In meiner Brust, daß er verheißen ihr *Göğsümde, Onun ona (Hatice'ye) vaad ettiği*
Aus göttlicher Eingebung eine goldne *İlâhî ihsanla altından bir*
Kiosk' in Edens himmlischem Revier. *Köşk, Adn cennetinde çok güzel (bir mekânda).⁸¹*

⁸⁰ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 148. Buhârî, "Nikâh", 39-40; Müslim, "Nikâh", 69-72. Yazar dipnotta Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'in en akıllı, en sevimli, en bilgili eşi ve evinin kraliçesi olduğunu ve İslâm tarihinde çok önemli roller üstlendiğini vurgulamaktadır (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 349.) Daumer'in rivayette geçtiği şekliyle Hz. Âişe'nin evlilik yaşını tartışmasız doğal karşıladığını söylemek mümkündür. Hz. Âişe'nin evlilik yaşıyla ilgili tartışmalar için bk. Rıza Savaş, "Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 139-144; Mehmet Azimli, "Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkarmazı", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2003), 28-37; Bünyamin Erul, "Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 19/4 (2006), 637-649.

⁸¹ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 148. Buhârî, "Menâkibu'l-Ensâr", 20; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 74-76. Metinde bazı değişiklikler yapılmıştır.

26. Şiir

“Wie rann die Quelle	<i>Öyle bir aktı ki pınar</i>
So silberhelle,	<i>Gümüş aydınlığı gibi,</i>
Wie schattete so mild der Baum!	<i>Ağaç nasıl hafif gölge yaptı!</i>
Entzückender Raum!	<i>Büyüleyici mekân!</i>
Geweihte Stelle!	<i>Kutsal yer!</i>
Der größte der Menschen küßte mich	<i>İnsanların en büyüğü öptü beni burada,</i>
hier,	<i>İlâhî nimet ilk defa,</i>
Der Gotterkorne, zum erstenmal,	<i>Alıp götürdü beni cennet salonuna,</i>
Entrückte mich in Edens Saal,	<i>Tarif edilemez sevinç verdi bana.</i>
Gab Freuden ohne Namen mir.	<i>Burada yatmak istiyorum ben, burada, dostlar,</i>
Hier will ich ruh'n, hier, Freunde, hier	<i>burada</i>
Sei meine Gruft gegraben,	<i>Mezarım kazılsın,</i>
Hier aufgestellt mein Sterbema!	<i>Buraya dikilsin benim ölüm anıtım!</i>
Erinnerung, der süße Strahl,	<i>Hatıra, tatlı şua,</i>
Er soll mich hier	<i>O beni burada</i>
Im Grabe noch, in Nacht und Tode	<i>Mezarda da, geceden ve ölümden diriltmeli.”</i>
laben.”	<i>Meymûne—Ona selâm olsun!—</i>
Maimuna — Friede sei mit ihr! —	<i>O bunu söyledi ve öldü.</i>
Sie sprach's und starb.	<i>Onun sözü kazandırdı</i>
Ihr Wort erwarb	<i>Ona bu güzel mezarı ve daha fazlasını.</i>
Ihr jene schöne Gruft und mehr.	<i>Çünkü bir cami</i>
Denn eine Moschee	<i>Yüksek ve ulu,</i>
Hoch und hehr,	<i>Kubbelendi istirahat limanının etrafında;</i>
Wölbte sich um den Ruheport;	<i>Oraya derhal</i>

Dahin sofort	<i>Dört bir taraftan (gönüller) coştı</i>
Wallt allumher	<i>Ve dua ettiler kutsal mabedde</i>
Und betet an im Heiligthum	<i>Ve ayakları sürüyerek kaynaktan</i>
Und schlüpfet aus der Quelle klar	<i>Ve arttırıyor Peygamber'in saygısını</i>
Und mehret des Propheten Ehr'	<i>Ve bildiriyor Meymûne'nin şöhretini</i>
Und kündiget Maimuna's Ruhm	<i>Bazı asil kalabalıklar</i>
Manch edle Schar	<i>Allah'ın gerçek mabedinden.⁸²</i>
Aus Allah's ächtem Kirchentum.	

28. Şiir

"Am Stirnhaare	<i>"Perçemlerinde</i>
Des Rosses hanget	<i>Atın asılıdır</i>
Anseh'n und Ehre	<i>Şeref ve onur</i>
Und Ruhm, so lange	<i>Ve şan, durduğu müddetçe</i>
Die Welt besteht."	<i>Dünya (yıkılmadan) ayakta."</i>
So einst, das liebste	<i>Bir vakit, en sevimli</i>
Von seinen Rossen	<i>Kendi atını</i>
Gelinde streichelnd,	<i>Hafifçe okşayarak,</i>
Der Großprophet.	<i>(Böyle dedi) Hz. Peygamber.⁸³</i>

⁸² Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 149-150. Dipnotta ise şöyle demektedir: "Peygamber'in eşi Meymûne, kendi isteği üzerine Muhammed ile ilk tanıştığı yer olan bir pınarın yanında bulunan bir ağacın altına defnedildi. Buraya sonraki süreçte insanların sık sık ziyaret ettikleri bir cami inşa edildi" (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 350.) Resûl-i Ekrem Hz. Meymûne'yle (ö. 51/671) Kaza umresi sırasında Mekke'den dönerken Mekke-Medine yolu üzerinde bugün Nüveyriye diye anılan Serif mevkiinde evlenmiştir. Nikâh ihramlıyken kıyılmış, zıfaf umreden sonra gerçekleşmiştir. Meymûne 51/671 yılında Serif'te yahut Mekke'de bulunduğu sırada vefat etmiş ve Serif'te defnedilmiştir. Bugün de oradaki türbesi durmaktadır. bk. M. Yaşar Kandemir, "Meymûne", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/506-507. Yazar bu hâdiseyi nazma çevirmiştir.

⁸³ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 151. Muvatta, "Cihâd", 47; Müslim, "İmâret", 97; Nesâî, "Hayl",

33. Şiir

Mahomed über Omar:	<i>Muhammed (s.a.v.) Ömer hakkında dedi ki:</i>
Durch Omar's Mund	<i>Ömer'in ağzıyla</i>
Thut sich die Wahrheit kund.	<i>Hakikat bilinir olur.</i>
Gott legte die Wahrheit Omar'n	<i>Allah koydu hakikati Ömer'in</i>
In's Herz und auf die Zunge;	<i>Kalbine ve diline;</i>
Er ist der Unterscheider,	<i>O Fâruktur (ayırandır),</i>
Der sichere, der scharfe,	<i>Kesin bir şekilde, hassasiyetle,</i>
Deß, was mit trügerischem,	<i>Aldatıcı olan,</i>
Unächtem Schimmer gleist,	<i>Sahte olan bir ışığı</i>
Vom Richtigen und Rechten;	<i>Hakikatten ve adaletten;</i>
Kein Wahn besteht, kein Irrthum	<i>Hayalden oluşmayan, yanlışlığı olmayan</i>
Vor seinem hellen Geist.	<i>Onun aydınlık ruhundan.⁸⁴</i>

34. Şiir

Omar bei seinem Regierungsantritt:	<i>Ömer halifeliliğe başladığında (dedi ki):</i>
Vor mir so stark ist keiner, als der Schwache,	<i>Benim nezdimde hiç kimse daha güçlü değildir bir zayıftan,</i>
Dem weh geschieht; denn mein ist seine Sache.	<i>Üzüntü içinde olan; çünkü bana aittir onun sıkıntısı. Benim yanımda hiçbir kimse daha zayıf değildir şu</i>

7. Devamla 29 ve 30. şiirlerde "Muhammed (s.a.v.) Ebû Bekir Hakkında Diyor ki" başlığıyla bir metin bulunmakta ve bunu "Ebû Bekir Diyor ki" başlığıyla biri uzun olan Ebû Bekir'in üç sözü, sonra da "Muhammed (s.a.v.) Ömer Hakkında Diyor ki" ifadesiyle nakledilen rivayetler takip etmektedir. (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 151-154.) Dipnotta ise Hz. Osman'ın diğer üç halife kadar dikkat çekmediği için ona yer verilmediğini söylemektedir. (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 351.)

⁸⁴ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 156-157. "Allah, hakkı Ömer'in lisanına ve kalbine koymuştur" rivayeti (Ahmed b. Hanbel, 9/144, No: 5145, 15/117, No: 9213; Tirmizî, "Menâkıb", 18; Hâkim, *el-Müstedrek*, 3/93, No: 4501) esas alınmıştır. Dipnotta Rückert'ten Hz. Ömer'in niçin Fâruk adını aldığına dair bilgiyi aktardıktan sonra Hz. Peygamber'in daha önemli hâdiseler karşısında Hz. Ömer'i engellediğine dikkat çekmektedir. (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 351-352.)

Vor mir so schwach ist keiner, als der *güçlüden,*
Starke, *O acı içindedir; çünkü ona ulaşacaktır benim*
Der wehe thut; denn wach ist meine *intikamım.*⁸⁵
Rache.

42. Şiir

Amru, der Feldherr des Chalifen Omar, *Amr, halife Ömer'in komutanı,*
Schlug nie, so lang er als Eroberer, *Asla yapmadı, fatih olduğu müddetçe*
Sich in Aegypten aufhielt, irgendwo *Mısır'da ikamet ettiği sürece, herhangi bir yerde*
In Stadt und Dorfe seine Wohnung auf; *Şehirde ve(ya) köyde kendine bir ev;*
Im Freien haust er unter einem Zelte. *Açık alanda ikamet etti bir çadırda.*
Als unterworfen nun das ganze Land, *Boyun eğdiğinde bütün ülke,*
Da brach er auf und wollte mit hinweg *Yola koyuldu ve uzağa gitmek istedi*
Auch jene nehmen, seine Zeltbehausung; *Yanına alarak ev edindiği çadırını da;*
Doch siehe da, es hatte sich auf ihr *Fakat bak hele, o çadırın üzerine*
Vertrauend angesiedelt eine ganze *Güvenerek yerleşmişti tamamıyla*
Familie von Tauben, elterlichen *Bir güvercin ailesi, anne-babayla*
Und jungen, noch bedürftigen, und diese *Ve yavrularıyla, hâlâ muhtaç olan bunlar*
Nicht zu verstören, ließ er im Gefilde *Rahatsız edilmemelidir, o bıraktı arazide*
Sein Zelt zurück. Um selbiges sofort *Çadırını geriye. O çadırın etrafında derhal*
Entstanden einige kleine Hütten erst, *Oluşturdu önce birkaç küçük kulübe,*
Dann Häuser auch, ansehnliche, ja selbst *Sonra da evler, dikkate değer, tabii ki*

⁸⁵ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 157. "Benim yanımda sizin en güçlünüz, mazlumun hakkını ondan alınca kadar en zayıfınızdır. Benim nezdimde en zayıfınız ise onun hakkını zalimden alınca kadar en güçlünüzdür" ifadesi, Ebû Bekir'in halife seçildiğinde yaptığı hitabede yer almaktadır. (Ma'mer b. Râşid, *Câmi (Musannefiçinde)*, 11/336, No: 20702). Yazar bunu Hz. Ömer'e nispet etmiştir. 35 ve 36. şiir Hz. Ömer'in tevazusunu anlatırken; 37. şiir Hz. Ömer'in adaletle ilgili olup, 38. şiir Hz. Ömer ve koca karı hâdisesini; 39. şiir ise Kûfe valisine uyarısını nazmetmektedir. Daumer, 41. şiirde ise Hz. Ömer'in kısa sayılabilecek 4 sözünü manzum tercüme etmiştir. bk. Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 157-164.

Palläste für die Reichen und die Großen; *Saraylar zenginler ve büyükler için;*
Und so erhub sich endlich eine Stadt, *Ve nihayet bir şehir yükseldi,*
Foftat geheißen, das bedeutet Zelt. *Fustat adında, çadır anlamına gelen.*⁸⁶

Sonuç

Batı'da Hz. Peygamber'in risâletini reddeden ve ona hakareti hedefleyen çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bunlar arasında manzum olanlar da bulunmaktadır. Yine Kur'an, Allah Resûlü'nün peygamberliğini reddetmeye vasıta olması için erken bir zamanda, 12. yüzyılda Latince'ye tercüme edilmiştir. Bununla birlikte bazı reddiye türü eserlerde dağınık olarak bulunan bir miktar hadis bir tarafa bırakılacak olursa Avrupa'da hadislerin Latince dışında bir Batı diline tercüme edilmesi ancak 19. yüzyılda görülmektedir. Çok sayıda hadisin manzum olarak tercümesi ise en geniş bir şekilde ancak 19. yüzyılın ortalarında Friedrich Daumer tarafından yapılmıştır. Onun hem Hz. Peygamber hakkında müspet bir tutuma sahip olmasında hem de hadislere ulaşmasında Hammer-Purgstall'ın ciddî etkisi olmuştur. Daumer'in referansta bulunduğu şahıslar dikkate alındığında Batı'da İslâm'a ve Hz. Peygamber'e objektif bakan ve hatta hayranlık duyan şahıslardan ve eserlerinden haberdar olduğu anlaşılmaktadır.

Georg Friedrich Daumer, ibadet, ahlâk, sosyal hayat, çevre, kul hakkı, hayvan

⁸⁶ Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 165. Makrîzî'nin (ö. 845/1442) naklettiği bir rivayete göre Amr b. Âs, İskenderiye'de bulunan Bizanslılarla savaşmak istediğinde kurulu olduğu yerden çadırının sökülmesini emrettiğinde çadırının üzerindeki yuvada güvercin yavrularının olduğu fark edilmişti. Bunu gören Amr b. Âs, "Haram kılınanları yapmak bize haramdır" dedi. Amr onlara dokunulmamasını emretti ve çadır olduğu gibi bırakıldı. Müslümanlar İskenderiye'den geri döndüklerinde Amr'ın çadırı hâlâ olduğu yerde duruyordu. Nereye yerleşeceklerini müzakere ederken Amr b. Âs'ın çadırının olduğu yere yerleşmeye karar verdiler ve şehir bu çadırın etrafında oluşturuldu. Kurulan yeni şehre "çadır" anlamında "Fustât" denildi. bk. Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir el-Makrîzî, *el-Mevâiz ve'l-i'tibâr bi zikri'l-hitati ve'l-âsâr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1418/1998), 2/85-86. Fustat şehrinin kuruluşu ve İslâmî fetihlerdeki yeri hakkında ayrıca bk. Halit Çil, "Halife Ömer'in Askerî Şehirleri (Ordugâhlar)", *Dinî Araştırmalar Dergisi* 12/35 (2009), 102-105. Daumer, bu kısmın 47. şiirinde Hz. Ali'nin kısa sayılabilecek 6 sözünü nazma çevirmiştir. 49. şiirinde ise Ömer b. Abdülaziz'in (ö. 101/720) bir sözünü nakletmiş, dipnotta Hammer'den onun İslâm tarihindeki konumu hakkında bilgileri aktarmıştır. (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 353-354.) Daha sonra ise halife Me'mun (ö. 218/833), Geyikli Baba (ö. 674/1350), Bursa'nın fethi, Orhan Gazi (ö. 763/1362), I. Murad Han (ö. 791/1389), Yavuz Sultan Selim (ö. 926/1520) gibi Osmanlı padişahları ve Zembilli Ali Efendi'nin (ö. 932/1526) niçin bu adı aldığı gibi konulara yer vermiştir (Daumer, *Mahomed und sein Werk*, 182-204.)

hakları, eşler arası ilişkiler, kadının statüsü ve hakları, sosyal hayatta kadının yeri, Kur'an okumanın fazileti, insanlara şefkat ve merhamet, misafirperverlik, anne-babaya iyilik gibi birbirinden çok farklı konulardaki hadisleri tercüme etmiştir. Özellikle Resûlullah'ın ibadet hayatı, ahlâkı, kızlarına ve Hz. Safiyye, Hz. Âişe, Hz. Hatice, Hz. Meymûne gibi eşlerine karşı tutumu, hanımlarının Hz. Peygamber'e olağanüstü muhabbetleri, Yahudi ve Hıristiyanlara karşı tutumu, çocuklarla münasebetleri, dört halife gibi ashâbı hakkındaki takdîrî ifadeleri Daumer'in daha çok ilgisini çekmiştir. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali gibi bazı sahâbîlerin hikmetli sözlerine ve uygulamalarına da sık sık yer veren Daumer'in bilhassa İslâm'da kadının statüsüne ve hayvanlara gösterilen olağanüstü merhamet ve ilgiye dair daha çok hadis zikrettiği görülmektedir.

Filozof ve şair olan Daumer'in, tercüme ettiği hadisleri hangi kaynaktan istifa ederek seçtiğini kesin bir şekilde belirleme imkânı yoktur. Çünkü - birkaçı istisna- hiçbir hadis kaynaklığını belirtmemektedir. Onun, nazım gereği dışında genel olarak metinlere sadık kaldığı görülmektedir. Seçtiği hadisler ise oldukça anlamlı ve sosyal hayatta mesaj yüklüdür. Oryantalizm alanında çok eseri bulunmayan yazarın, naklettiği âyet ve hadisler dolayısıyla İslâm Peygamberi'ne karşı olumsuz, küçük düşürücü ve tenkitçi bir duruşuna rastlanmamaktadır. Onu Resûl-i Ekrem'e (s.a.v.) karşı saygı duyan ve bu duruşunu izhar etmekten çekinmeyen biri olarak nitelendirmek mümkündür.

Friedrich Daumer başta olmak üzere Goethe, Hammer-Purgstall, Rückert, Oelsner gibi, eserlerinde, Hz. Peygamber ve İslâm hakkında oldukça tarafsız ve takdîrî ifadeler kullanan Batılı birçok kişi vardır. Hatta onların bazı eserleri İslâm'ı ve Hz. Peygamber'i, Müslüman olmayanlara tanıtmaya açısından bir Müslüman tarafından yazılan kitaplardan çok daha etkilidir. Dolayısıyla Avrupa'da İslâmofobi ile birlikte, sesleri ve görünürlükleri daha az olsa da "İslâm hayranlığı"nın da olduğu göz ardı edilmemelidir. Günümüzde de Avrupa'da ihtida etmiş birçok aydın bulunmaktadır. Başta Daumer'in ele aldığımız eseri olmak üzere bu özellikteki birçok eser, Avrupa'da Müslümanların çabalarıyla değil, bizzat Batılıların kendi gayretleriyle basılabilmektedir. İslâm düşmanlığı ile mücadelede İslâm ve Hz. Peygamber'i takdir eden ve ona övgülerde bulunan şahıs ve eserlerden istifa edilmelidir. Daumer'in söz konusu eseri de çok tanınmamakla birlikte bu özelliktedir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Suayb el-Arnâvut, Adil Mürşid vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Azimli, Mehmet. "Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkması". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 16/1 (2003), 28-37.
- Bauer, Thomas. "Abraham ist mein Väterchen: Eine Auswahl aus den 'Dichtungen des

- Morgenlandes' von Georg Friedrich Daumer". *Kinder Abrahams Religiöser Austausch im lebendigen Kontext*. ed. Thomas Bauer - Thorsten Gerald Schneiders. 97-138. Münster: LIT Verlag, 2005.
- Beydilli, Kemal. "Joseph von Hammer-Purgstall (1774-1856) ve Fundgruben Des Orients (Şark'ın Hazineleri) Dergisi". *Kitaplara Vakfedilen Bir Ömre Tuhfe, İsmail E. Erünsal'a Armağan*. 2 Cilt. haz. Hatice Aynur, Bilgin Aydın, Mustafa Birol Ülker. 1/129-275. İstanbul: Ülke Yayınları, 2014.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ. *es-Sünenü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003.
- Birkenbihl, Michael. *Georg Friedrich Daumer: Beiträge zur Geschichte seines Lebens und seiner westöstlichen Dichtungen*. München: y.y., 1902.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-Sahîh*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Ceyhan, Adem. "Harîmî'nin Hz. Ali'den Kırk Vecize Tercümesi". *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/2 (2003), 45-58.
- Ceyhan, Adem - Özdemir, Muhammet. "Hz. Ali'ye Ait Yüz Sözü'nün Manzum Bir Tercümesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 10 (2013), 229-274.
- Çap, Sabri. *Goldziher Öncesi Oryantalizm ve Hadis*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2020.
- Çelik, Ali. "Manzum Hadis Tercümelere ve Sosyo-Kültürel Değerlerimiz". *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed, Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar, 2009: Adapazarı-Sakarya, I-II)*. Ankara: DİB Yayınları, 2011.
- Çil, Halit. "Halife Ömer'in Askerî Şehirleri (Ordugâhlar)". *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 12/35 (2009), 87-106.
- Daumer, Georg Friedrich. *Mahomed und sein Werk: eine Sammlung orientalischer Gedichte*. Hamburg: Hoffmann und Campe, 1848.
- Daumer, Georg Friedrich. *Polydora: Ein Weltpoetisches Liederbuch*. Frankfurt am Main: Literarische Anstalt, 1855.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Erul, Bünyamin. "Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 19/4 (2006), 637-649.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdullah b. Muhammed en-Nisâburî. *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411/1990.
- Hıdır, Özcan. *Batı'da Hz. Muhammed İmajı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 2019.
- Hotz, Stephan. *Mohammed und seine Lehre in der Darstellung abendländischer Autoren vom späten 11. bis zur Mitte des 12. Jahrhunderts: Aspekte, Quellen und Tendenzen in Kontinuität und Wandel*. Frankfurt am Main: Europäischer Verlag der Wissenschaften, 2002.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. M. Fuâd

- Abdülbâkî. b.y.: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1395/1975.
- Kahraman, Âlim. "Goethe'nin 'Mahomets Gesang' Şiiri: Türkçe Çevirileri Üzerine". *Diyanet İlmî Dergi Özel Sayı* (2000), 575-588.
- Kandemir, M. Yaşar. "Meymûne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/506-507. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Khan, Saeed Sharafat - Fahd Mohammed Taleb. "Western Image of Muhammad (pbuh) as a Prophet". *Trames Journal of the Humanities and Social Sciences* 24/1 (2020), 71-94. <https://doi.org/10.3176/tr.2020.1.04>.
- Klunting, Edeltraud. "Quis Fuerit Machometus? Mohammed im lateinischen Mittelalter (11.-13. Jahrhundert)". *Archiv für Kulturgeschichte* 90/2 (2008), 283-306. <https://doi.org/10.7788/akg.2008.90.2.283>.
- Kluncker, Karlhans. *Georg Friedrich Daumer: Leben und Werk 1800-1875*. Bonn: Bouvier Verlag, 1984.
- Leixner, Leopold. *Mohammed in der deutschen Dichtung*. Graz: Universität Graz, Doktorarbeit, 1932.
- Makrîzî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir. *el-Mevâiz ve'l-İ'tibâr bi Zikri'l-Hitâti ve'l-Âsâr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1998.
- Mâlik b. Enes. *el-Muvatta'*. thk. M. Fuâd Abdülbâkî. b.y.: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâburî. *el-Câmi'u's-Sahîh*. thk. M. Fuâd Abdülbâkî. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Öztoprak, Nihat. *Klasik Türk Edebiyatı'nda Manzum Yüz Hadisler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, 1993.
- Ratkowitsch, Christine. "Das Grab des Propheten: Die Mohammed-Dichtungen des Embricho von Mainz und Walter von Compiègne". *Wiener Studien* 106 (1993), 223-256.
- Savaş, Rıza. "Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı ile İlgili Farklı bir Yaklaşım". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995), 139-144.
- Söylemez, İdris. "İsmail Adındaki Bir Yazarın Manzum Kırk Hadis Risalesi", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 5/2 (2019), 315-366.
- Söylemez, İdris. *Türk-İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler (İnceleme-Metin)*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsim Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi. Musul: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2. Basım, 1404/1983.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *es-Sünen*. Ta'lik ve yayına hazırlayan: İzzet Ubeyd ed-Du'âsî. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye, ts.
- Yıldız, Alim. "Klasik Edebiyatımızda Manzum Hadis Tercümelere ve Necip Fazıl'ın 101 Hadis Tercümesi". *Kahramanmaraş Sempozyumu, 4-6 Mayıs 2004, Kahramanmaraş*. İstanbul: 2005. 1/221-238.
- Yüceer, Mustafa. *Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatı*, Ankara: TDV Yayınları, 2021.